

Diskursmarkören *se* i traditionella dialektintervjuer

GUSTAV BOCKGÅRD

1. Inledning

I denna text analyseras yttranden i traditionella dialektintervjuer som innehåller ett *se* eller *si* som fungerar som en diskursmarkör eller, för att tillämpa traditionell grammatisk terminologi, som en interjektion. Hädanefter använder jag *se* som övergripande term för sådana markörer. Exempel på vad som avses finns i (1) och (2). En transkriptionsnyckel återfinns i slutet av artikeln.

(1) (Ukna 1969; fil 2; 19:54) [S(agespersonen) i en dialektintervju från Ukna socken i nordöstra Småland har just berättat för I(intervjuaren) om de många olika platser där han har avverkat skog då han var yngre.]

01 S: **se** saken ä den att eh (0,3) pt (0,4) nä man ä ung
02 å frisk (0,2) dä ä ett friskt jöre i skogen,

(2) (Ukna 1969; fil 1; 23:05) [Samma sagesperson talar här utförligt om takläggning, som han också har mycket stor praktisk erfarenhet av.]

01 I: ja:?
02 (0,3)
03 S: å senn på däm (0,6) eh: spikte'n läkta **si**.
04 (0,5) ((fortsätter))

Det handlar alltså om ett *se* som har sitt ursprung i imperativ- och inte i infinitivformen av verbet, men som helt eller i stort sett helt har förlorat sin ursprungliga, propositionella betydelse;¹ markören fungerar exempelvis inte som en uppmaning till samtalspartnern att fästa blicken på något specifikt. Däremot kan man tänka sig att det i vissa fall finns en betydelsekomponent hos uttrycket att mottagaren bör vara särskilt uppmärksam på det som sägs i den resterande delen av yttrandet, en komponent som får antas vara mer eller mindre starkt framträdande (se även avsnitt 8 nedan). Markören ligger i fall som dessa alltså betydelsemässigt närmare 'hör' och 'lägg märke till' än 'se' i sin ursprungliga betydelse.

Syftet med denna artikel kan formuleras som att jag för det första vill bidra till den allmänna grammatiska och interaktionella beskrivningen av både markören *se* som sådan och yttranden som innehåller *se*: vilka syntaktiska, prosodiska och sociopragmatiska egenskaper är kännetecknande för dessa yttranden, och i vilka lokala, sekventiella kontexter tenderar de att

¹ Jag beskriver dock inte helt eller halvt lexikaliserade flerordiga fraser eller satser med *se* i imperativ som används på ett diskursmarkörsartat sätt, alltså konstruktioner som *seså, se där (ja)* och *sisådär(ja)*.

uppträda? För det andra avser jag att beskriva hur *se*-yttranden samspelar med den specifika kommunikativa verksamheten traditionell dialektintervju, vilken fungerar som en mer övergripande kontext för mina belägg.

Mitt material består närmare bestämt av inspelade dialektintervjuer gjorda mellan 1950 och 1972, förvarade vid Institutet för språk och folkminnen i Uppsala. Ett fåtal av inspelningarna har excerperats i sin helhet, medan jag för de resterandes del har lyssnat igenom ett antal, ofta ganska långa, slumpmässigt utvalda avsnitt. En materialförteckning återfinns i slutet av texten. Jag har även lyssnat på inspelningar där jag inte har funnit några *se*. Dessa redovisas inte i förteckningen.

Det ursprungliga syftet med inspelningarna som förvaras vid de statliga traditions-samlade arkiven har i de flesta fall varit att dokumentera både dialektologiskt och etnologiskt intressant information (Nyman 1979:100). I hög grad därför kretsar ofta samtalen kring livet i det gamla bondesamhället. Att ett centralt syfte med inspelningarna är att dokumentera språkliga uttryck och grammatiska mönster avspeglas bl.a. i att det är relativt vanligt att deltagarna faller metaspråkliga repliker under samtalen.

Alla sagespersoner som figurerar i mitt material tillhör allmogen, medan de allra flesta intervjuare är högutbildade akademiker, inte sällan språkforskare. Samtalen är kraftigt asymmetriska, vilket är typiskt för intervjuer generellt. Det är intervjuaren som är samtalsledare; han ställer nästan alla frågor och uppmanar även på andra vis samtalspartnern att berätta om ett visst ämne.² Sagespersonen ägnar sig företrädesvis åt att svara på intervjuarens initiativ och talar normalt betydligt mer än samtalspartnern. Dialektintervjun kan, menar jag, ses som en egen samtalsgenre, tydligt skild från det vardagliga privatsamtalet, men relativt närstående andra (relativt) formella intervjuliknande samtalstyper där parterna i typfallet inte känner varandra sedan tidigare (se Bockgård 2010a–d för utförligare beskrivningar av dialektintervjun som kommunikativ verksamhet).

Utöver intervjuare och sagespersoner finns i materialet ytterligare en samtalsdeltagare, som jag har valt att ge epitetet *bisittare*. Det handlar om en man som figurerar i tre inspelningar, och som uppenbart inte är en ”egentlig” sagesperson men ändå har god kännedom om de aktuella inspelningsorterna och relativt god om de aktuella sagespersonernas livshistorier. Under de inspelade samtalen ställer bisittaren inte sällan egna frågor till sagespersonen. I vissa fall kompletterar eller nyanserar han även något som sagespersonen har yttrat. Man kan dock särskilt notera att han nästan genomgående talar på eget initiativ; varken intervjuaren eller sagespersonen brukar rikta yttranden direkt till honom. Språkligt sett står han närmare (de traditionellt dialektala) sagespersonerna än de (mer standardspråkliga) intervjuarna. Kort uttryckt får bisittaren sägas fungera som en sorts mellanting mellan intervjuare och sagesperson.

Geografiskt sett har materialet hämtats från södra Östergötland och nordöstra Småland (Tjust). Jag gissar dock att det i mitt material inte finns några väsentliga aspekter av bruket av *se* som är specifika för det aktuella dialektområdet. Diskursmarkören (interjektionen) har gamla anor i svenskt språkbruk. I skriftspråket är den belagd under hela den nysvenska perioden (se t.ex. SAOB 1498 f., 2097 f.), vilket rimligen avspeglar en ännu mycket mer frekvent användning i samtalsspråket, förmodligen över praktiskt taget hela Sverige och Svenskfinland. Det finns anledning att tro att markören används (har använts) på ett likartat sätt i olika lokala dialekter. Dessa antaganden stöds av dels den tidigare forskning som finns (se avsnitt 3.1), dels de

² Alla intervjuarna och de allra flesta sagespersonerna i mitt material är män. Jag har därför valt att använda *han* som generiskt syftande tredjepersonspronomen.

belägg från andra dialektområden än mitt som jag har tagit del av, men som inte vidare tas upp i denna artikel.

Däremot är nog markören inte så vanligt förekommande i nutida standardnära språk, i synnerhet inte i skrift. Lindström & Wide (2005) menar att *se* i hög utsträckning har utkonkurrerats av de funktionellt likartade uttrycken *ser du/ni* (i olika uttalsvarianter). Dessa uttryck verkar gynnas av att de är strukturellt parallella med de väletablerade diskursmarkörerna *vet du* och *förstår du* (se ssk s. 231, samt även avsnitt 3.2 nedan). I ett annat sammanhang skriver Lindström att ”*se* (*sɛ*) [...] numera har en något ålderdomlig prägel” (2008:111). Dessa iakttagelser är säkert riktiga, vilket i sin tur innebär att mitt – samtalspråkliga, historiska och relativt traditionellt dialektala – material torde vara väl valt för att studera *se*. Det är ju inte bara inspelningarna som har många år på nacken, utan detsamma gällde för de allra flesta sagespersonerna vid respektive inspelningstillfälle. Många sagespersoner kan dessutom antas ha valts ut i kraft av att de ansågs tala traditionellt även i förhållande till jämnåriga personer från samma socknar. Jag har hur som helst funnit mycket få belägg på de ”konkurrerande” diskursmarkörerna *ser du/ni* i mina inspelningar, medan inspelningarna tvärtom är rika på *se*.

I föreliggande studie kartlägger jag alltså hur *se* kan användas i autentiskt samtalspråk – låt vara att det rör sig om en mycket särpräglad kommunikativ verksamhet. Den enda någorlunda fylliga tidigare undersökningen av samtalspråkliga *se* (konsekvent realiserade som *sɛ*) som jag är bekant med är genomförd av Ann-Marie Ivars, som behandlar sydösterbottniska dialekter (2006, 2010; se även avsnitt 3.1 nedan). Väsentliga skillnader mellan min och Ivars undersökning utöver att vi fokuserar olika dialekter – vilket jag som sagt inte tror spelar någon större roll för resultaten – är bl.a. att min studie är omfångsrikare, mer detaljerad och i något högre grad beaktar beläggens kontext, både det lokala, sekventiella sammanhanget och den övergripande verksamhetsramen. Vidare behandlar jag samtliga intervjudeltagares, och inte bara sagespersoners, bruk av *se*.

Artikeln är disponerad på så vis att jag närmast nedan ger en mycket kort beskrivning av den teoretiska grund som min artikel vilar på. Sedan redogör jag för tidigare forskning om *se* och *se*-liknande diskursmarkörer i svenska och några andra språk (avsnitt 3). Därefter presenteras de strukturella och funktionella mönster avseende användningen av *se* som jag har funnit i min egen korpus (avsnitt 4–7). Uppsatsen avslutas med en sammanfattande diskussion som knyter samman mina empiriska resultat med den tidigare forskningen (avsnitt 8).

2. Teoretisk utgångspunkt

Denna studie är teoretiskt och metodiskt förankrad i den interaktionella lingvistikens. Inom denna forskningsinriktning studeras företrädesvis samtalspråk. Det primära syftet med forskningen är att ådagalägga hur olika språkliga strukturer på ett mer eller mindre systematiskt sätt används i olika interaktionella, sekventiella kontexter. För att uppnå detta mål använder man ofta en starkt CA-influerad analysmetod, där språkliga yttranden ses som kontextuellt förankrade sociala handlingar. Den kontext som i första hand är relevant i analysen är den strikt lokala, alltså de närmast omgivande yttrandena. Men även mer övergripande kontextuella faktorer kan spela in. I föreliggande undersökning strävar jag som sagt efter att relatera bruket av *se* också till den pågående kommunikativa verksamheten.

Vad gäller terminologi och syntaktisk analysmodell har jag valt att nära ansluta mig till Jan Lindströms introduktionsbok i samtalsgrammatik och interaktionell lingvistik: *Tur och ordning* (2008). Detta är en anledning till att jag benämner *se* diskursmarkör och inte t.ex. interjektion. Enligt Lindström är nämligen en diskursmarkör ett led i en turkonstruktionsenhet (TKE) som reglerar interaktionen och/eller modifierar den resterande delen av TKE:n (den handling som TKE:n verkställer). Vidare finns det (1) primära markörer, även kallade diskurspartiklar, alltså ord som alltid har en markörsfunktion, (2) sekundära markörer, alltså uttryck som tillhör andra ordklasser och därför ofta används i andra funktioner, samt (3) utvidgade markörer, alltså längre, fasta fraser som används i en markörsfunktion. I likhet med Lindström betraktar jag *se* som ett verb i imperativ som fungerar som en diskursmarkör, dvs. som en sekundär markör.

I min syntaktiska analys av *se*-yttranden använder jag mig av ett turfasschema som fokuserar yttrandenas linjära uppbyggnad. Min segmentering härvidlag – som är knuten till min uppfattning av begreppet turkonstruktionsenhet – är som sagt starkt influerad av Lindströms (se ssk s. 200 ff.), men också av den som Susanna Karlsson tillämpar i sin doktorsavhandling om s.k. positioneringsfraser (2006). En närmare beskrivning och diskussion av min segmentering finns i avsnitt 5 nedan.

3. Tidigare forskning

I detta avsnitt sammanfattar jag den tidigare forskning om diskursmarkörer som jag bedömer vara mest relevant för min egen studie. Utöver beskrivningar av *se* (avsn. 3.1) handlar det om forskning om den närbesläktade diskursmarkören *ser du/ni* (3.2) samt om diskursmarkörer i några andra, historiskt eller geografiskt närbesläktade, språk som har en likartad funktionspotential och ett likartat historiskt ursprung som *se* (3.3).

3.1 Beskrivningar av *se*

SAOB karakteriserar både *se* (S 1457, 1498 f.) och *si* (S 2097 f.) som uttryck som kan användas mer eller mindre interjektionellt. Vidare exemplifieras en rad olika funktioner som interjektionen *se* (*si*) kan ha.³ Om *se* är placerat före ett yttrande, som ordboksredaktörerna väljer att uttrycka det, uppges elementet typiskt användas för att dra lyssnarens uppmärksamhet till detta yttrande ('lägg märke till att'). Två ytterligare användningar av initialt *se* som hävdas vara typiska för vardagligt språkbruk är att ge emfas åt yttrandet respektive "pleonastisk" användning. *Se* förekommer också initialt i svar på frågor; det sägs inget om huruvida interjektionen i dessa fall bidrar med något till diskursen funktionellt sett. Vidare används frasen *för se* initialt i förklarande yttranden i vardagligt språkbruk. Slutligen uppges att initialt *se* typiskt är obetonat i vardagligt språkbruk men betonat i högre stil.

Interjektionen kan även placeras efter eller inskjutet i ett yttrande, dock endast i vardagligt språk enligt SAOB. Den typiska positionen för ett inskjutet *se* är mellan en matrissats och

³ Den finns även i reduplicerade uttryck, *se se* (*se*), som uppges användas för att signalera känslor såsom överraskning, belåtenhet eller förargelse (S 1499). Jag har dock inte funnit några belägg på denna typ av konstruktion i min korpus.

en bisats. Funktionen hos en finalt eller medialt placerad interjektion uppges vara att bekräfta utsagan ('förstår du, förstås'). Vidare är denna typ av interjektion nästan alltid obetonad. Det sägs också vara vanligt att ett *se* i yttrandets svans föregås av samma element i spetsställning.

Också i SAG står att läsa att det är en glidande övergång mellan verb och interjektion, och att det i det enskilda fallet kan vara svårt att avgöra hur interjektionellt ett *se* är (1:768). Vidare uppges elementet enbart förekomma i anslutning till en deklarativ (inre) sats, antingen före eller efter denna (4:787, not 1). Vad gäller uttryckets funktion har jag i SAG endast funnit uppgiften att (ett obetonat) *se* (i likhet med flera andra interjektionsfraser) kan dämpa effekten av ett yttrande som annars skulle kunna framstå som bryskt (1:756, 4:788).

Den förmodligen mest heltäckande beskrivningen av svenska diskursmarkörer finns i Lindström 2008 (kap. 4). Författaren går dock aldrig in i detalj på just *se*, vilket kanske förklaras av att elementet, som tidigare nämnts, karakteriseras som att det "numera har en något ålderdomlig prägel" (s. 111), varför det antagligen är mycket sällsynt i hans moderna och relativt standardspråkliga samtalsmaterial. Dock räknas *se* i alla fall upp som en av flera appellerande, poängmarkerande markörer (tillsammans med *vetdu*, *serdu*, *förstådu* och *tänk*; a.st.).

Som jag nämner i avsnitt 1 är den enda längre presentationen av bruket av *se* i samtalspråk, till yttermera visso baserad på ett dialektintervjumaterial, signerad Ann-Marie Ivars. Hon har skrivit en artikel om *se* och andra "interjektionsfraser" med verbursprung (2006) som i mycket lätt omarbetad form ingår i hennes monografi *Sydösterbottnisk syntax* (2010), vilken jag i fortsättningen väljer att referera till. Ivars nämner till att börja med att verbbaserade interjektionsfraser är mycket vanliga i de undersökta dialekterna (s. 170). Vidare har *se* en framträdande plats bland dessa fraser i bemärkelsen att uttrycket hamnar på en delad andra-plats (tillsammans med *ser du*, och efter *duvet*) i hennes material kvantitativt sett (s. 171). Elementet är normalt placerat initialt, i en sats förfällt, kan också förekomma finalt, i efterfältet, men är däremot aldrig placerat på satsadverbialets normala plats i mittfältet (s. 170, 179). Noteras bör att samtliga sex autentiska exempel som återges i boken (s. 179 ff.) utgörs av initialt placerade *se*, men man får ändå anta att den givna beskrivningen av partikelns olika funktioner är i det väsentligaste giltig även för finala belägg. Ivars framhåller hur som helst att *se* ofta inleder en tur som förklarar ett sakförhållande som talaren bedömer att mottagaren (dialektintervjuaren) inte känner till sedan tidigare (s. 179, 184). Om *se* föregås av ett *ja* eller ett *nej* blir turen både förklarande och bekräftande eller bestridande (s. 179, 181). Slutligen kan en talare använda uttrycket också för att sammanfatta och signalera att han är i färd med att avsluta en berättelse; Ivars väljer att uttrycka det i termer av att talaren signalerar topikbyte (s. 179 f.).⁴

3.2 Beskrivningar av *ser du/ni*

Uttrycket *ser du/ni* (eller något annat tilltalsord), i olika uttalsvarianter, betraktar jag som en annan diskursmarkör än *se*. Men den formella likheten gör det ändå relevant att kortfattat redogöra för vad tidigare forskning har att säga om bruket av den förra resursen, som historiskt sett förstås härstammar från presens indikativformen och inte från imperativformen av verbet *se*.

⁴ Jag är inte fullständigt klar över vad författaren egentligen menar, men jag antar i alla fall att topikbytet sker omedelbart efter *se*-yttrandet och inte i och med detsamma (se även Ivars 2006:33, där hon skriver att *se* signalerar turbytesplats). Termen *topikbyte* antyder ju vidare att talaren själv initierar ett nytt ämne direkt efter det som har avrundats med hjälp av *se*-yttrandet, men detta går å andra sidan inte riktigt ihop med det som impliceras av *turbytesplats*.

Vidare har övergången från en syntaktiskt produktiv konstruktion till en lexikaliserad sats varit en gradvis process (se Lindström & Wide 2005 för en redogörelse för förloppet över tiden).

I SAOB (S 1485) står att det lexikaliserade uttrycket *ser du/ni* i synnerhet förekommer i vardagligt språkbruk. I likhet med *se* kan det vara placerat initialt, finalt eller som inskott i ett yttrande. Vidare nämns följande möjliga funktioner: påkalla uppmärksamhet, vädja till mottagarens förstånd/omdöme, samt att bekräfta det egna yttrandet.

Den mig veterligen första beskrivningen av *ser du* som diskursmarkör i autentiska samtalsdata, dock endast då uttrycket förekommer i final position (som ”påhäng”), finns i Nordenstam 1989 (s. 72 f.). Författaren menar att uttrycket kan parafraseras ’som du förstår/inser’ och att det därför ofta finns ett element av nyhet för mottagaren av yttrandet. Hon nämner också kort att uttrycket kan bli så rutiniserat att det helt förlorar sin ursprungsbetydelse, men att detta *serru* inte är belagt i hennes material, arton dyader i hemmiljö i Göteborg; *serru* uppges i stället användas ”främst i vissa kretsar i Stockholmstrakten” (s. 72).

I en artikel som behandlar skillnader mellan svenskt och finskt samtalspråk beskriver Mirja Saari den Helsingforsvenska diskurspartikeln *sidu* ’ser du’ (1995:86 ff.), som uppges vara mycket frekvent förekommande i denna varietet. Partikeln beskrivs som en potentiellt multifunktionell resurs som i huvudsak har en vädjande funktion och ofta även en förklarande ”bifunktion”. Saari hänvisar även till den finska partikeln *kato* (se nästföljande avsnitt) och säger att *sidu* är funktionellt ekvivalent med denna.

En utförligare analys av *ser du/ni* presenteras i den på ett par ställen ovan nämnda artikeln av Lindström & Wide (2005), som dock i huvudsak är baserad på skrivna texter från äldre tid, varav de flesta är relativt dialogiska till sin karaktär. Författarna påpekar att uttrycket normalt är placerat i en sats för- eller efterfält, men att även en medial placering förekommer (s. 213 f.). Uttryckets pragmatiska funktion kan sammanfattas på följande sätt: ”The function of *ser du* is generally to point something out; the most pragmatic occurrences highlight an account or a conclusion” (s. 228).

En likartad beskrivning av funktionen ges i Lindström 2008, där *serdu* klassificeras som en yttrandepartikel, dvs. en partikel som normalt ingår i ett större yttrande och som contextualiserar detta yttrande. Enligt författaren kan partikeln användas i en förklarande – kausal eller konsekutiv – funktion: ”Mottagaren förväntas alltså ’se’ något samband mellan de sakförhållanden som blivit aktuella” (s. 88). Det sägs också att uttrycket kan signalera förtrolighet mellan samtalsdeltagare (s. 112).

Ivars (2010:179 ff.) beskriver två olika sydösterbottniska varianter av *ser du*, nämligen *siret* och *sirdu* (där *et* är en dialektal, obetonad form av ’du’). Dessa båda uttryck täcker tillsammans i stort sett samma funktionsdomäner som *se* (*si*). Dock uppges det föreligga en funktionell skillnad mellan *siret* och *sirdu*, där den förra varianten följs av en förklaring eller ger eftertryck åt en utsaga, medan den senare används för att påkalla lyssnarens uppmärksamhet.

Den samlade bilden som ges i tidigare forskning får hävdas vara att *se* och *ser du* används på mycket likartade vis.

3.3 Beskrivningar av motsvarigheter till *se* i andra språk

Diskursmarkörer som (sannolikt) härrör från en imperativform av ett verb som betyder ’se, titta’ förekommer även i andra språk. Nedan sammanfattas kortfattat interaktionellt orienterade studier av bruket av sådana resurser i finskt, estniskt och isländskt samtalspråk.

Bruket av den finska diskursmarkören *kato* – en talspråksspecifik imperativvariant av *katsoa* 'titta, se' – beskrivs i en utförlig artikel av Hakulinen & Seppänen (1992). Inte minst diskuteras den historiska utvecklingen, den gradvisa övergången från vanligt verb till diskursmarkör. Ett strukturellt kännetecken för den renodlade markören är att den alltid är obetonad. Jämfört med svenskans *se* är *kato* en syntaktiskt sett betydligt flexiblare resurs, som inte bara förekommer initialt och finalt utan också är relativt vanlig i flera olika mediala positioner. *Kato* har två huvudsakliga funktioner, som ofta är för handen samtidigt, nämligen (1) som en signal till mottagaren att han bör vara extra uppmärksam på vad som sägs, samt (2) som en explanativ konnektor ("explanatory connective"). Den senare funktionen är typisk för instanser där uttrycket står mellan två prosodiskt relativt väl sammanhållna TKE:er i en flerledad tur (540 ff.).

Också i estniska förekommer en likartad kommunikativ resurs som svenskans *se*, nämligen en ursprunglig imperativform (i flera olika uttalsvarianter) av verbet *vaada-/vaata-* 'titta, se' (hädanefter benämnd *vaata*), beskriven i Leelo Keevalliks doktorsavhandling (2003:203–221 passim). Denna diskursmarkör är oftast initialt placerad i en TKE men kan även förekomma medialt eller som en självständig tur. Det mest frekvent förekommande mönstret i Keevalliks samtalsmaterial är att ett initialt *vaata* följs av en förklarande kommentar till något som har sagts tidigare. Men författaren påpekar (s. 217) att grammatikaliseringen härvidlag inte har gått lika långt som för finskans *kato*, som ju kan fungera närmast som en explanativ konnektor (se föregående stycke). Vidare används *vaata* ofta i en fokuserande funktion, där något specifikt element i det aktuella yttrandet framhävs. Något ovanligare är att *vaata* används i ett invändande ("disaligning") yttrande. Och ännu ovanligare är att markören används för att antingen initiera eller avsluta en hel samtalssekvens, t.ex. en berättelse. Slutligen diskuterar Keevallik den gradvisa övergången från verb till diskursmarkör, och påpekar att uttrycket normalt är prosodiskt nedtonat då det används som markör (s. 220).

Hilmisdóttir & Wide (2000) beskriver bruket av den isländska diskursmarkören *sko* i radioprogram gjorda av och för ungdomar. Uttryckets ursprung är omtvistat; det kan ha uppstått ur imperativformen *skoða* 'betrakta, se' eller vara frukten av ett inlån av den danska diskursmarkören *sgu* (se s. 103).⁵ *Sko* skiljer sig från svenskans *se* genom att uttrycket dels uteslutande förekommer i responsiva turer, dels kan vara placerat i en mängd olika syntaktiska positioner. Vidare kännetecknas *sko* av att det är pragmatiskt mångfunktionellt. Det finns också tydliga samband mellan funktion och syntaktisk position. För att kort sammanfatta dessa används en turinitial partikel typiskt för att signalera att det som följer är en respons. Inuti satser används däremot *sko* i de mest skilda funktioner, t.ex. fokuserande, garderande eller som en reparationsmarkör. Mellan satser i en komplex (flersatsig) makrosyntagm används partikeln som en avgränsare som samtidigt signalerar att en fortsättning av syntagmen, och därigenom även av turen, är att vänta. Klart vanligast är emellertid att *sko* uppträder i final position, där uttrycket uppges kunna fungera på flera olika sätt, bl.a. för att markera att lyssnaren (såvitt talaren vet) inte tidigare känner till det som omtalas eller för att mildra effekten av ett yttrande.

Härmed övergår jag till att presentera och diskutera mina egna empiriska resultat. Det närmast följande avsnittet handlar om distributionen av diskursmarkörens båda former, *se* och *si*.

⁵ Den danska markören härstammar från uttrycket *saa gud (hjälpe mig)*. Av flera skäl tror dock författarna mer på att partikeln är av inhemskt isländskt ursprung än att den är inlånad från danskan (se ssk s. 118).

4. Om variationen *se-si*

I *Südschwedischer Sprachatlas*, band 3 (1969) beskriver Sven Benson den historiska ljudutvecklingen för fsv. *sea* 'se' (infinitiv) i de traditionella dialekterna i Sydsverige (s. 17) samt presenterar en karta (s. 16) över spridningen av olika dialektala varianter av ordet (såsom den har dokumenterats av de traditionssamlade arkiven) i denna del av Sverige. Att döma av kartan är varianten *si* allena rådande i ett sammanhängande område som omfattar lejonparten av Småland (samt hela Öland och östra Blekinge), inkluderat dess nordligaste och östligaste delar. Kartan illustrerar som sagt det traditionellt dialektala bruket av olika infinitivvarianter av 'se', men man får anta att den dialektgeografiska situationen för olika imperativvarianter av verbet i allt väsentligt är densamma. Vidare visar annan forskning att det sammanhängande *si*-dominerade området är ännu större än Bensons karta visar; det sträcker sig långt utanför Sydsverige och omfattar bl.a. Östergötland, Sörmland och Närke (se Wigforss 1918:123 ff. och där anförd litt.).

Det är därför rimligt att på förhand förvänta sig att finna varianten *si* – men kanske inte *se* – hos traditionella dialektalare i hela mitt undersökningsområde. I mitt material finns dock belägg på både *si* och *se*, närmare bestämt 83 på det förra (77 %) och 25 på det senare (23 %).

Det finns inga tydliga geografiska mönster i variationen som är värda att lyfta fram – och min excerperingsmetod skulle för övrigt göra en sådan jämförelse föga tillförlitlig. Om vi går ner på individnivå finns däremot vissa intressanta resultat att rapportera. Av totalt 21 producenter av diskursmarkören är det endast hos två som jag inte har funnit något belägg på *si*, nämligen hos en intervjuare och en sagesperson, från vilka jag har (endast) vardera två *se*-belägg. Omvänt producerar elva personer uteslutande *si*, varav fem uppvisar minst tre belägg. Två slutsatser menar jag att man kan dra av detta resultat: dels att *si* verkar vara den dominerande varianten i hela undersökningsområdet, dels att många individer tycks konsekvent hålla sig till eller åtminstone starkt preferera varianten *si* (och möjligen finns det även konsekventa *se*-producenter). För att ytterligare underbygga den senare slutsatsen kan de två (sages)personer som har producerat flest belägg på diskursmarkören framhållas, där den ena uppvisar 24 *si* och 2 *se*, och den andra genomgående *si* (14 belägg).⁶ Det är även fullt möjligt att Benson och andra tidigare forskare har rätt, i den meningen att det en gång i tiden kanske har varit nästan uteslutande varianten *si* som har använts av talare av traditionell dialekt i hela undersökningsområdet.

5. *Se*-yttrandens syntax

I en TKE går det ofta att urskilja olika interaktionellt relevanta faser som följer efter varandra i tiden. Som jag påpekar i avsnitt 2 väljer jag att i föreliggande text nära ansluta mig till Lindströms (2008:200 ff.) analysmodell och terminologi vad gäller analysen av dessa faser. Enligt hans modell kan en TKE inledas av en *initial kontextualiseringsfas*, där talaren anknyter tydligt till föregående TKE och/eller kontextualiserar den efterföljande och mest centrala delen av bidraget, *kontributionen*, genom vilken talaren verkställer en bärande språkhandling. Kontri-

⁶ Om dessa båda personer räknas bort sjunker således andelen *si* i korpusen till 66 %.

butionen kan i sin tur följas av en *final kontextualiseringsfas*, där talaren anknyter till kommande (förväntade) yttranden eller kommenterar det som just sagts i kontributionen.

TKE:n är i och med detta potentiellt fullbordad – men talaren har i princip alltid möjlighet att så att säga återuppta sitt TKE-projekt genom att producera ett s.k. turtillägg, dvs. ett (en- eller flerfasigt) bidrag som normalt följer en kort stund efter ”ursprungsytttrandets” slutpunkt och som syntaktiskt och i viss mån prosodiskt ansluter sig till (bygger ut) det som tidigare sagts och därigenom skapar en ny TKE-slutpunkt (se vidare Eriksson 2002, Lindström 2008:194 ff.). Vidare kan ett TKE-projekt naturligtvis återupptas fler än en gång. Ett turtillägg har en ganska lös anknytning till de resterande delarna av TKE:n, men är samtidigt normalt ändå starkare knutet till dessa än en självständig TKE är till sitt närmast föregående bidrag; ett turtillägg kan alltså förstås som ett slags bihang till ursprungsytttrandet, snarare än som ett eget, självständigt bidrag till diskursen. Lindström placerar inte in något turtillägg i sitt turfasschema – däremot överensstämmer den analys av turtillägg som jag gör nedan i hög grad med den modell som Karlsson har skapat och använder i sin avhandling (2006).

Generellt sett placeras många av de diskursmarkörer som produceras i samtal i någon av de båda kontextualiseringsfaserna, och detta gäller också för *se*. Om ex. (1) och (2) ovan placeras in i ett turfasschema kan vi få det resultat som visas i schema 1. (Andra analyser är möjliga, men det gäller inte just för placeringen av *se* och saknar därför betydelse i detta sammanhang.)

Turkonstruktionsenhet		
Kontextualisering	Kontribution	Kontextualisering
(1) <i>se</i>	saken ä den att eh nä man ä ung å frisk dä ä ett friskt jöre i skogen	
(2) å senn	på däm eh spikte'n läkta	si

Schema 1. Möjlig tursegmentering av ex. (1) och (2).

Det *se* som är placerat i den initiala kontextualiseringsfasen kan antas ge en vink om hur den efterföljande kontributionen förhåller sig till tidigare TKE:er. Det finala *si*:et torde fungera som någon sorts kommentar till det som talaren just har uttryckt genom kontributionen, en kommentar som kan vägleda mottagaren i hans tolkning av kontributionen.

Min korpus innehåller 72 *se* som enligt min bedömning är placerade i en initial kontextualiseringsfas, i fortsättningen benämnda *initiala* belägg. I 35 fall är *se* placerat i en final kontextualiseringsfas eller finalt i ett turtillägg (*finala* belägg), medan endast ett belägg analyseras som att det återfinns i en kontribution (*medialt*). Kategoriseringen av *se* som initialt, finalt eller medialt är dock i ett handfull fall svår att utföra. Ex. (3) illustrerar detta. Sagespersonen har just berättat att han som barn gick runt till *tantera* i grannskapet och sålde fisk och att han tjänade ganska mycket pengar på detta.

(3) (Västra Ed 1969; fil 2; 10:06)

01 S: feck en ju maten när en va ute (å:) (.) tantera;
 02 (1,2) kaffe å saft å **si** >dä varierede<,
 03 °(en) uh:: olik mä tantera°.
 04 (0,3)
 05 I: ja:z

Sagespersonen framhåller att han inte bara fick pengar utan även mat av dem han sålde till (rad 1). Efter en paus väljer han dock att reservera sig en aning genom att först producera *kaffe å saft* (rad 2), och strax därefter en sträng som förtydligar att han hos vissa kvinnor fick mat och hos andra (bara) kaffe och (eller) saft (*dä varierede [...] olik mä tantera*; rad 2–3). Uttrycket *å si* är placerat mellan *saft* och förtydligandet, och dess TKE-tillhörighet är långt ifrån självklar. Om man försöker sig på att göra en renodlat syntaktisk analys av sagespersonens hela tur (rad 1–3), ligger kanske följande segmentering närmast till hands: [enhet₁ = *feck ... saft*; enhet₂ = *å si dä varierede*; enhet₃ = ((*en*) *uh*) *olik mä tantera*]. *Kaffe å saft* skulle alternativt kunna ses som en egen makrosyntagm och även ordet som jag inte riktigt uppfattar på rad 3 (kanske *en*) är förstås syntaktiskt svåranalyserat. Men detta spelar föga roll här; poängen är i stället att *å si* hur som helst hamnar initialt i en syntaktisk enhet, i förfältet i en utvidgad sats, för att använda SAG:s terminologi. Denna initiala placering kontrasterar mot resultatet av en renodlat prosodisk analys: *å si* tillhör samma intonationsenhet som *kaffe å saft*, och förmodligen bör också *dä varierede* föras hit;⁷ strikt prosodiskt sett bör *si* således betraktas som medialt eller möjligtvis finalt.

Vid kategoriseringen av varje enskilt belägg har jag gjort en samlad bedömning utifrån alla relevanta syntaktiska, prosodiska och pragmatiska faktorer, varvid jag har valt att föra *si* i ex. (3) till den initiala kategorin; se schema 2, där turtillägg har fått en egen kolumn. Generellt har syntaxen och pragmatiken fått spela större roll än prosodin vid dessa avvägningar.⁸

	kontext	kontribution	kontext	tillägg
TKE ₁		feck en ju maten när en va ute (å) tantera		kaffe å saft
TKE ₂	å si	dä varierede		
TKE ₃	(en) uh	olik mä tantera		

Schema 2. Möjlig segmentering av sagespersonens tur i ex. (3).

Vad gäller klassificeringen av belägg i initiala och finala instanser är vidare att märka att *se* inte nödvändigtvis behöver stå absolut först respektive sist i en TKE för att föras till dessa kategorier. En turkonstruktionsmetod som ger upphov till att ett *se* som jag kategoriserar som finalt ur ett traditionellt (skriftspråks)syntaktiskt perspektiv står medialt är då det följs av ett turtillägg. Endast två exempel på detta föreligger dock, varav ett återges i (4). Sagespersonen berättar här mycket utförligt om husbygge förr i tiden (jfr ex. (2)).

⁷ Större än- och mindre än-tecknen på rad 2 markerar en markant tempoökning; denna medför ett brott av det prosodiskt sammanhållna talflödet, men det handlar samtidigt inte om någon skarp prosodisk gräns mellan *si* och *dä*.

⁸ Ett fullt rimligt alternativt synsätt hade varit att inte förutsätta att samtalsdeltagare organiserar sina kommunikativa bidrag i urskiljbara – internt sammanhållna och externt avgränsade – enheter, utan i stället anamma att gränserna mellan olika bidrag till ett samtal kan vara helt flytande (Ford, Fox & Thompson 1996; se även diskussionerna i Bockgård 2007:174 ff., Forsskähl 2009:201 f.).

(4) (Ukna 1969; fil 1; 5:36)

```

01   S:   å senn etter jick en då mä tunnere yx, (0,4)
02       e(f)tter vretinga så/sö här, .hh å tog dän
03       precis, etter vretinga °se°, på ömse sider, så de
04       va(ffan) vart (ause)- allså, .hh i- i den där uh fason.
05       (0,3)
06   I:   jaja?=
07   S:   =((fortsätter sin redogörelse))

```

En och samma TKE kan som nämnts ha flera möjliga slutpunkter. Sagespersonens TKE och tur skulle ha kunnat vara syntaktiskt, prosodiskt, innehållsligt och pragmatiskt fullbordad i och med *vretinga se* på rad 3. (Vrete är ett redskap som man förr använde vid husbyggnad; se t.ex. Rietz 1867:820.) TKE:n tar dock de facto inte slut efter *se*. Genom en tydlig grundtonhöjdsåterställning (markerad med komma) och genom att öka intensiteten (framgår ej av transkriptionen) påbörjar talaren en ny intonationsenhet i och med *på*, men denna nya enhet är syntaktiskt parasitisk på det som föregår och fungerar som ett adverbial i den förlängda satsstruktur som talaren härigenom har skapat. TKE:n (och satsen) ges en andra möjlig slutpunkt, som visar sig vara den slutgiltiga. (Ytterligare turtillägg hade hypotetiskt sett kunnat följande.) Ett försök till segmentering av sagespersonens hela bidrag ser ut på följande vis:

	kontext	kontribution	kontext	tillägg
TKE ₁	å senn	etter jick en då mä tunnere yx		e(f)tter vretinga så/sö här
TKE ₂	å	tog dän precis etter vretinga	se	på ömse sider
TKE ₃	så	de va(ffan) vart (ause)- allså i- i den där uh fason		

Schema 3. Möjlig segmentering av sagespersonens tur i ex. (4).

En turkonstruktionsmetod som kan ge upphov till att ett initialt *se* inte är placerat allra först i TKE:n är då talaren producerar ytterligare element i den initiala kontextualiseringsfasen. Om *se* har sådant sällskap i turfasen är nämligen markören, på endast ett undantag när i mitt material, placerad efter detta eller dessa andra element, som normalt utgörs av antingen en responsiv eller en konjunktion. Det finns fjorton exempel på att *se* föregås av en ensam responsiv, *ja/jo/nej*.⁹ Vad gäller konjunktioner finns det sex belegg på *å* och fem på vardera *men* och *för*. Ett *å*-belegg återfinns i (3) ovan, där konjunktionen *å* markerar ett nära samband mellan (det jag tolkar som) *si*-TKE:n och det som föregår; den nämnda TKE:n är en del av en rätt utförlig berättelse (om hur sagespersonen sålde fisk). Att markera en nära relation till föregående ytt-

⁹ Då väljer jag för enkelhetens skull att inkludera följande mycket svårbedömda fall där en sagesperson säger: *ja de si de va ol:ke ettersåm gåLa va store ti* som en prosodiskt sammanhållen enhet. Trots den prosodiska grupperingen är min förstahandstolkning av yttrandet att *si de* utgör en reparation (korrigering) av det *de* som föregår. En annan fullt möjlig analys är att *si* inleder en "nystart" av hela yttrandet (och att det då i stället är *ja de* som repareras till *si de*). En tredje möjlighet är att se yttrandet som ett exempel på en ren (oreparerad) felsägning snarare än på en reparation.

rande(n) är en typisk funktion för konjunktionen *å* i samtalsspråk (Lindström 2008:102). Kollokationen *men se* (som återfinns i ex. (9) och (10) nedan) å sin sida bidrar till att uttrycka en kontrastiv relation mellan kontributionen och det som föregår TKE:n (om användningen av *men* i samtalsspråk, se Londen 2000). Uttrycket *för se*, som inte exemplifieras i artikeln, inleder bidrag som förklarar någon aspekt av det just sagda (se även SAOB S 1498). Poängteras bör dock att de allra flesta *se*-TKE:er som har en förklarande funktion är *för*-lösa (allmänt om förklarande *se*-yttranden, se avsnitt 7.1 nedan).

Beträffande användningen av en responsiv i positionen före *se* väljer jag att basera min diskussion på följande ex. (5). Utdraget föregås av att sagespersonen just har använt ordet *dröptja* 'idissla'. Vad gäller både detta och de efterföljande exemplen i föreliggande avsnitt placeras (endast) den fokuserade *se*-TKE:n in ett turfasschema i direkt anslutning till utdraget.

(5) (Bankekind 1959; 12:08)

```

01  I:  (j)a va va da för nått?
02  S:  jo:o si da ä när di-eh (.) .hhh när di (.) ä( ),
03      när di får äte maten,
04      (.)
05  I:  a:??
06  S:  eh:: .hh (h)eller vill säje di (här e ju)
07      öh (eller få) jura, .hh[h
08  I:  [a:??
09  S:  ((fortsätter))

```

kontext	kontribution	kontext
joo si	d _a ä när di-eh när di ä() när di får äte maten ¹⁰	

På rad 1 ber intervjuaren om en förklaring av termen *dröptja*. En sådan förklaring leverar sedan sagespersonen med hjälp av en *joo si*-inledd TKE (rad 2–3), som efter en kort uppbackning från intervjuaren (rad 5) följs av en förtydligande TKE (rad 6–7; jfr dock not 10).

I Ivars (2010) material används *ja* och *nej* som följs av ett *se* för att markera om en utsaga som samtalspartnern har formulerat är sann eller ej (se s. 179, 181). Som mitt exempel (5) visar kan konstruktionen [responsiv+*se*] användas också för annat, i detta fall för att inleda ett svar på en fråga som inte projicerar ett bekräftande eller avvisande svar (se även (16) och (17)).¹¹ Konstruktionen kan även inleda en respons på en tur som inte fungerar som en tydlig fråga (se (15) och (20)).

Korpusen innehåller ett exempel på att ett initialt *se* (*si*) föregås av fler än en syntaktisk konstituent i den initiala kontextualiseringsfasen (se dock även belägget i not 9). Exemplet återges här (6). Kontexten är att sagespersonen på uppmaning berättar om bröllop långt tillbaka i tiden. Intervjuaren har just frågat vad man åt och drack på sådana tillställningar.

¹⁰ En alternativ analys är att sagespersonens TKE återupptas på rad 6, men hur man väljer att se på detta spelar ju ingen som helst roll för analysen av elementet *si*.

¹¹ Svennevig (2001) beskriver de vanligast förekommande sociopragmatiska funktionerna hos *ja/jo/nej*-inledda svar på frågeordsfrågor i norska. Han visar bl.a. att ett *ja*, som ofta är prosodiskt utdraget, kan inleda en replik där talaren signalerar att han behöver ytterligare tid för att kunna formulera ett fullgott svar på den ställda frågan (s. 161 ff.). En beskrivning i dessa termer förefaller kunna vara aktuell för *si*-repliken i (5); sagespersonen uppvisar ju tydliga formuleringproblemer på rad 2–3 och 6–7. Notera dock att han använder *jo* för att initiera sitt svar på rad 2, inte *ja*.

(6) (Kisa 1959a; fil 1; 30:13)

01 (1,0)
 02 S: ja:: ja(hh) (.) va ju inte mä: >men att:< (0,8)
 03 att di va(rt) välfödde **si**, dä ä säkert.
 04 ((kraftigt gemensamt skratt))

kontext	kontribution	kontext
men att att di va(rt) välfödde si	dä ä säkert	

Strikt syntaktiskt fungerar den bisats som närmast föregår *si* – *att di va(rt) välfödde* – som en initial dislokation, vilket rimligtvis innebär att den, tillsammans med *si* och *men (att)*, hamnar i den initiala kontextualiseringsfasen i Lindströms modell.¹² Främst för konsekvensens skull har jag därför valt att betrakta *si* i (6) som initialt, vilket turfassegmenteringen ovan illustrerar, men det är med viss tvekan – dels eftersom den aktuella dislokationen enligt min mening ingår i talarens bärande språkhandling (i högre grad än många andra dislokationer gör), dels eftersom *si* kommer så pass långt in i TKE:n. Det är i sammanhanget också värt att lägga märke till att det föreligger en prosodisk gräns, i form av en grundtonsåterställning, mellan det jag har analyserat som den initiala kontextualiseringsfasen respektive kontributionen. Detta gör att belägget får viss karaktär av ett finalt *se*; ett sådant förekommer nämligen ofta inuti en flerledad tur där det finns en tydlig prosodisk gräns mellan *se* och den efterföljande TKE:n (se t.ex. (8) nedan). Otvetydigt initiala belägg är däremot nästan alltid prosodiskt integrerade med det som närmast följer, alltså normalt kontributionen (se även nästföljande avsnitt).¹³

Som jag påpekar ovan är det endast i ett fall som ett *se* följs av ytterligare ett element i den initiala kontextualiseringsfasen. Det rör sig närmare bestämt om en dislokation, som produceras av en intervjuare (ex. 7). Det är också värt att observera att detta yttrande innehåller ett av de ytterst få exemplen på en prosodisk gräns mellan ett initialt *se* och det som följer direkt efter. Exemplet är hämtat från en episod där vinternotsfiske diskuteras.

(7) (Västra Ed 1950; fil 9; 3:14)

I: **se:**, den hä träförarn, (0,2) va (.) va jorde han för nått.

kontext	kontribution	kontext
se den hä träförarn	va va jorde han för nått	

Elementet *se*'s funktion i sammanhanget torde vara att signalera det ämnesbyte som den resterande delen av TKE:n verkställer (se avsnitt 7.2.2, där belägget återges och analyseras i sitt sekventiella sammanhang). Utformningen av repliken torde även gå att relatera till att *träförarn* (ett föremål som användes vid vinternotsfiske) har nämnts tidigare (av sagespersonen), men inte i de närmast föregående turerna. Dislokationen aktualiserar en diskursivt tillgänglig men för tillfället ”vilande” topik.

¹² Det är förstås också möjligt att betrakta *att di va(rt) välfödde* som en nystart snarare än som en fortsättning av en påbörjad TKE.

¹³ Mitt resonemang avseende *si* i (6) kan sammanfattas som att markören strikt syntaktiskt sett är initial eller möjligen medial, prosodiskt sett final eller möjligen medial, och pragmatiskt sett medial eller möjligen initial.

Vad gäller repliker med ett initialt *se* kan sammanfattningsvis sägas att de har en syntax som väl överensstämmer med de schematiska mönster för standardspråksnära samtalsyttranden som Lindström ådagalägger (2002, 2008:227 ff.). Han visar nämligen att responsiver och konjunktioner i den initiala kontextualiseringsfasen normalt placeras före interpersonella markörer, t.ex. appellerande diskursmarkörer såsom *se*. Dessa brukar i sin tur vara placerade före eventuella dislokationer (eller liknande starkt framåtsyftande element som kontextualiserar kontributionen genom att bidra till att specificera referent, handlingstyp eller talarposition). Som framställningen ovan visar tillämpar *se*-producenterna i mitt material närmast undantagslöst denna ordningsföljd för TKE-initiala element.

Till skillnad från vad som gäller för initiala *se* är det mycket sällsynt att ett finalt *se* har sällskap i sin turkonstruktionsfas, dvs. i den finala kontextualiseringsfasen eller i en turtilläggsfas. Vidare står dessa sällsynta andra element alltid före *se* – ett ”finalt” *se* står i mitt material således alltid i absolut final position.

I ett av de sammanlagt tre belägg som finns på att ett finalt *se* inte står ensamt i sin turfass föregås diskursmarkören av en dislokation följt av en annan diskursmarkör, *förstårdu*. Samtalsämnet är takläggning (jfr ex. (2) och (4)).

(8) (Ukna 1969; fil 1; 19:54)

```
01   S:   me(r än) varannat blek.
02           (0,5)
03           senn skulle di spikes <varannat blek förstårdu
04           °°s(i)°°, dä vart allså åtta tum dä, ((fortsätter))
```

kontext	kontribution	kontext
	senn skulle di spikes	vartannat blek förstårdu s(i)

Lindström (2008:120) betecknar både *förstårdu* och *se* som typiska appellerande diskursmarkörer. En sådan tolkning av de båda markörernas funktioner verkar vara adekvat också i det här aktuella fallet, varför TKE:n som återges i turfasschemat förefaller vara smått pleonastisk. Måhända speglar den extremt svaga tonstyrkan ”redundansen” hos *s(i)*.

I de båda övriga instanserna där ett finalt *se* föregås av ett annat element i sin turfass handlar det om ett dubbleterande *de där*, som i (9). Sagespersonen berättar här om händelser under sin militära grundutbildning, vilken han generellt tecknar i negativa färger. I själva utdraget beskriver han hur han då han låg på garnisonssjukhuset lyckades förhandla sig till fri-sedel i ett samtal med en officer.

(9) (Björnsäter 1955; fil 1; 13:20)

```
01   S:   å:: (.) senn ska ni slipp me sa ja.
02           (0,9)
03           pt (.) men se dä där begrep han inte,
04           (0,3) pt på nå(ge) vis i värden. >dä där< se, =
05   I:   =°ne:e?°
06   S:   .hh ((fortsätter berätta))
```

kontext	kontribution	kontext	tillägg ₁	tillägg ₂
men se	dä där begrep han inte		på nå(ge) vis i värden	dä där se

Det är värt att lägga märke till att det finaldubblerande elementet *dä där* och det efterföljande *se* (rad 4) produceras som ett prosodiskt sammanhållet turtillägg (som föregås av ett annat turtillägg, *på nå(ge) vis i värden*). Detta är faktiskt det enda odiskutabla exempel som jag har på ett *se* i ett turtillägg. Enligt SAOB (S 1499) är det vanligt med dubbla *se* i ett yttrande, ett initialt och ett finalt placerat. I mitt material finns emellertid inget ytterligare belägg på just detta yttrandeformat utöver det som återges i (9).

Exemplet illustrerar å andra sidan även ett ganska vanligt mönster i korpusen: att *se* ofta produceras i kluster, varmed avses att två eller fler markörer – producerade av en eller två talare – följer varandra nära i tiden. (Se (10), (11), (17), (18) och (20) nedan för ytterligare exempel.) Totalt har jag identifierat hela 25 likartade kluster, vilka innehåller 57 instanser av *se*, alltså 53 % av det totala antalet belägg. Denna andel måste betraktas som anmärkningsvärt hög. Jag avstår från att försöka förklara hopningen av markörer.

I min korpus finns det endast ett exempel utöver det i (9) – för övrigt producerat av samma sagesperson – på två *se* i en och samma TKE, där den ena markören dock är medialt (och den andra initialt) placerad. Yttrandet är således unikt i min korpus i den meningen att det innehåller ett medialt belägg. I den episod där exemplet (10) återfinns berättar sagespersonen om tjäderjakt och -spel (se även (12) nedan), och före utdraget har han bl.a. sagt att man måste vara väldigt försiktig och stå blickstill om man befinner sig nära en tjädertupp som spelar, men att man kan passa på att antingen fly eller skjuta då den *fäller klunken* 'frambringar ett ljud som låter som då vatten sväljs'.

(10) [Björnsäter 1955; 17:49]

01 S: för dām (dä) dunker te, åm en sjuter av ett skått:
 02 s:å hör han inte.
 03 (1,5)
 04 °heh heh° (0,3) men **si** sen'nä kunken är fallen **si** °senn,°
 05 .hh (.) då: öh: öh °(nä ° da) kåmmer såm ett tjut då.
 06 (0,2) .hhh ((börjar berätta om en *gubbe*
 07 som kunde härma tjädrar))

kontext	kontribution	kontext
men si	sen'nä kunken är fallen si senn då öh öh (nä da) kåmmer såm ett tju <u>t</u>	då

Sagespersonen går på rad 1–2 vidare med att förklara varför det är läge att skjuta då "klunken fälls": fågeln hör då inte skottet (och störs därför inte av detta). Efter en paus börjar han sedan redogöra för vad som händer efter att klunken (här uttalat *kunken*) har fällts (rad 4–5). Som jag tolkar det som sägs i och före utdraget är talarens huvudpoäng att man efter klunkfällningen måste återgå till extrem försiktighet (om tjädern fortfarande lever).

Bidraget på rad 4–5 innehåller två *si*, varav det senare alltså kan förstås som medialt, även om denna analys knappast är självklar. Man bör notera både att denna diskursmarkör återfinns i det syntaktiska efterfältet hos en (bi)sats och att denna bisats är desintegrerad från den efterföljande matrissatsen i kraft av ett dubblerat *senn*, en inandning och en mikropaus. Detta belägg har alltså mycket gemensamt med ett typiskt finalt *se*.

Funktionen hos den (dubbelt) *si*-försedda TKE:n är som nämnts att förmedla information som förklarar/förtydligar något som talaren själv tidigare har sagt. Man kan notera att detta är en mycket frekvent förekommande funktion bland yttranden med (endast) ett initialt

eller finalt *se* (se vidare avsnitt 7.1). På grund av materialbristen är det förstås inte möjligt att säga något bestämt om mediala *se*s funktioner överlag.

6. *Se*-yttrandens prosodi

Det prosodiskt mest kännetecknande för *se* i mitt material är att elementet i de allra flesta fall är integrerat med, dvs. ingår i samma intonationsenhet som, kontributionen. Det finns t.ex. inte ett enda exempel på att ett finalt *se* inte är prosodiskt integrerat med det ord som närmast föregår.¹⁴ Vidare finns det sju belägg på att ett initialt *se* bildar eller ingår i en intonationsenhet som är prosodiskt skild från (hela) kontributionen.¹⁵ (Härutöver finns ett fall där yttrandet avbryts direkt efter *se*.) Fyra av dessa instanser kännetecknas av att antingen ordet *se* eller en konjunktion/responsiv som föregår detsamma är utdraget/-en. (Det är mycket ovanligt att ett *se* som är prosodiskt integrerat med det som följer är utdraget.) Möjligen kan både ljudförlängningen och den prosodiska gränsen efter *se* tolkas som ett tecken på någon sorts tvekan hos talaren. Tre av fallen där *se* är prosodiskt skilt från kontributionen kännetecknas av att det senare elementet initierar en tydligt ny (del)topik och/eller ett nytt kommunikativt projekt. Topikinitierande *se* återkommer jag till i avsnitt 7.2.

Att en mycket hög andel av beläggen på *se* är prosodiskt integrerade med kontributionen indikerar dels att de båda elementen även är i hög grad pragmatiskt integrerade, dels en stark rutinisering i bruket av *se*; av allt att döma var det i de talgemenskaper från vilka informanterna var hämtade vanligt att *se* fogades till (vissa typer av) kontributioner. Den prosodiska grupperingen kan kanske även avspegla att markören är pragmatiskt lättviktig och osjälvständig – att den används för att verkställa en handling som är klart underordnad det som talaren gör i och med kontributionen.

Att *se* är pragmatiskt bakgrundat går i alla fall också väl ihop med att elementet är prosodiskt icke-prominent. *Se* är i mitt material aldrig betonat (se även SAOB S 1498 f., 2097 f., samt Hakulinen & Seppänen 1992:537, 542 och Keevallik 2003:220 avseende motsvarande uttryck i finska respektive estniska). Vissa andra tendenser till prosodisk bakgrundning kan också urskiljas. I tolv fall uttalas *se* med en intensitet som är påtagligt lägre än kontributionens och i fem fall har markören (tillsammans med ett fåtal omgivande ord) ett påtagligt hastigt uttal sett i relation till TKE:n i övrigt. I ytterligare en handfull fall är (ett finalt) *se* prosodiskt närmast sammansmält med det föregående ordet.

7. Sekventiell analys av *se*-yttranden

I detta avsnitt, där de sociopragmatiska funktionerna står i fokus, avhandlas i minst lika hög grad hela *se*-yttranden som elementen *se* som sådana. Vidare handlar ett par av de kategorier som jag har valt att upprätta för att fånga mönster i materialet minst lika mycket om egen-

¹⁴ Som nämns i föregående avsnitt finns det däremot ett belägg på att markören ingår i ett turtillägg, återgivet i (9).

¹⁵ Det är möjligen värt att notera att av de sex belägg på initialt *se* som Ivars (2010:179 ff.) återger är det i endast ett fall en paus markerad direkt efter diskursmarkören.

skaper hos den omgivande sekventiella kontexten som om funktionen hos den enskilda TKE som inbegriper ett *se*. Denna kontextbaserade kategorisering ligger dock sedan till grund för diskussioner kring *se*-TKE:ernas pragmatiska funktioner, även om det i vissa fall tycks mig vara mycket svårt att belägga dessa på ett tillförlitligt sätt (se även avsnitt 8).

Hur som helst är en användning av *se*-yttranden kvantitativt sett klart dominerande bland både de initiala och de finala beläggen. Det handlar om fall där talaren förklarar eller förtydligar någon aspekt av något som han själv just har sagt. Cirka hälften av *se*-yttrandena kan föras till denna kategori. (Att såväl *se* och *serdu* som de finska och estniska motsvarigheterna *kato* och *vaata* ofta förekommer i en förklarande TKE framhålls även i tidigare forskning, sammanfattad i avsnitt 3 ovan.) Dessa fall beskrivs närmare i avsnitt 7.1. Bortsett från denna användning av *se* skiljer sig dock de initiala och de finala beläggen tydligt från varandra funktionellt sett. Denna skillnad återspeglas i underavsnittsindelningen nedan: initiala *se* där den förklarande aspekten inte står i fokus för analysen avhandlas i avsnitt 7.2 och motsvarande finala instanser i 7.3.¹⁶ Eftersom intervjuarna och bisittaren har helt andra kommunikativa roller än sagespersonerna i samtalen har jag valt att diskutera de båda förra deltagarkategoriernas sju belägg på *se* i ett separat avsnitt. Eftersom samtliga belägg är initiala har jag inplacerat detta som ett underavsnitt till 7.2.

7.1 Förklarande yttranden

I detta avsnitt diskuteras tre tydliga exempel på *se*-försedda yttranden som har en förklarande eller förtydligande funktion. I det första exemplet (11), som är en längre version av (7) ovan, redogör sagespersonen för vinternotfiske förr i tiden. Intervjuaren har just sagt *va hade krokarna* – en sträng som är igenkännbar som inledningen av en fråga – och sedan börjat staka sig. Dessa krokar har tidigare omnämnts av sagespersonen.

(11) (Västra Ed 1950; fil 9; 3:14)

01	S:	te ta: (.) öh: te [ta tre(t) tirätta me i v <u>aka</u> ,
02	I:	[för uppjift?
03		(0, 4)
04	I:	(j)ah <u>a</u> :? ((frågande, tvekande))
05		(0, 3)
06	S:	si hållans kunn di aldri få åpp t <u>ô</u> :ga?
07		(0, 3)
08	I:	°n <u>ä</u> ä, °
09		(1, 1)
10	I:	se :, den hä tr <u>ä</u> förarn, (0, 2) va (.) va jorde h <u>an</u> för nått?

Sagespersonen förstår uppenbarligen innebörden av intervjuarens fråga som föregår utdraget trots att den inte är fullbordad, och besvarar densamma på rad 1. (På rad 2, i partiell överlappning med svaret, fullbordar intervjuaren sedan frågan, trots att han kanske har uppfattat att hans samtalspartner redan har påbörjat ett svar.) Intervjuarens respons på detta är att kvittera informationen (rad 4). Han drar dock ut den senare vokalen i sitt (j)aha och använder över huvud taget ett frågande, tvekande tonfall, som förefaller signalera att den information som

¹⁶ Det enda mediala belägget – återgivet i utdrag (10) ovan – finns som nämnts i en förklarande replik, och jag tilldelar därför inte detta belägg ett eget underavsnitt.

samtalspartnern har givit antingen är förvånande eller otillräcklig i sammanhanget; svaret verkar således inte vara helt tillfredsställande för frågeställaren. En sådan tolkning av rad 4 rimmar även väl med att sagespersonen i sin nästföljande tur (rad 6) levererar en *si*-inledd TKE som förtydligar och förklarar det egna tidigare svaret: *si hållans kunn di aldri få upp tóga* 'se annars kunde de/man aldrig få upp notlinan'. Förklaringen följs av en kvitterande, volymsvag uppbackning (som inte alls låter frågande) från intervjuaren (rad 8), och efter en paus ställer han sedan en fråga som aktualiserar en ny deltopik inom ämnessfären vinternotfiske. Också detta bidrag är *se*-inlett och jag diskuterar det närmare i avsnitt 7.2.2 nedan.

Såsom jag är inne på ovan kan det i (11) vara så att det är samtalspartnerns agerande – den tvekande, frågande responsen på rad 4 – som föranleder den efterföljande, *si*-inledda förklaringen. Men på detta vis förhåller det sig långt ifrån alltid; en förklarande *se*-TKE kan även komma mer ”spontan”, t.ex. som en del av en längre berättelse eller redogörelse. Så är fallet i (12), som även skiljer sig från (11) i det avseendet att sagespersonens *si* återfinns i final i stället för i initial position. Utdraget är hämtat från en tidigare fas av samma redogörelse för tjäderjakt och -spel som (10) ingår i. Just innan vi kommer in i samtalet har sagespersonen sagt att det inte var några problem med att bedriva sådan jakt förutsatt att den sköttes av erfarna jägare, som visste att man inte borde skjuta några honor och bara ett fåtal tuppar.

(12) (Björnsäter 1955; 16:47)

01 S: dä: ä bättre: (.) eh te ta unna di här gamle,
 02 (.) pt .h för dä ä di här ungtuppa såm sjöter
 03 °hönsa **si**. huh°
 04 (0,3)
 05 I: °ja visst ja.°=
 06 S: =ja: ((säger att ungtupparna slåss *nått förgrymmat*))

På rad 1 preciserar sagespersonen sitt tidigare yttrande om att man endast bör skjuta vissa tuppar, då han säger att det är *di här gamle* (tupparna) som ska jagas. Efter en mikropaus, ett smackljud och en inandning följer sedan en *si*-avslutad förklaring till varför man bör bedriva jakten på detta vis: *för dä ä di här ungtuppa såm sjöter bönsa si* (rad 2–3), vilket jag tolkar som att det endast är unga tuppar som får para sig. I den nästföljande turen (rad 5) markerar sedan intervjuaren att han har lyssnat och förstått samt att han accepterar den verklighetsbeskrivning som har givits.

Både i (11) och (12) sker ett topikskifte strax efter att den fokuserade *se*-TKE:n har producerats (se rad 10 resp. 6). Ett *se*-yttrande kan emellertid även få karaktären av ett renodlat inskott, förutsatt att de yttranden som talaren producerar närmast före respektive efter bildar en topikmässigt sammanhållen enhet. Exempel (13) åskådliggör denna typ av sekvens. Sagespersonen som här berättar skaffade bil vid en tidpunkt då detta fortfarande var mycket ovanligt (åtminstone i hans omgivning). Han har just nämnt att han vid ett tillfälle plockade upp en *tant* som ville ha skjuts till blåbärsskogen, vilket fick följande konsekvens:

(13) (Västra Ed 1969; fil 2; 9:08)

01 S: °så duh::° mårån därpå va di tre, (0,4)
 02 dä hade spritt sej dä där **se**, (0,2)
 03 (va) di tre. (0,7) ja tog dåm tre äckså.
 04 (0,4)

05 I: ja:?
 06 S: ((fortsätter sin berättelse genom att först säga att det
 07 blev fler och fler tanter för varje dag))

Morgonen därpå stod alltså inte bara en utan tre kvinnor och väntade på skjuts (rad 1). Sagespersonen förklarar sedan med hjälp av en TKE med ett finalt *se* (rad 2) varför kvinnorna hade infunnit sig; det var en konsekvens av att ryktet om skjutsmöjligheten hade börjat sprida sig i trakten. Därefter återgår sagespersonen på rad 3 till huvudspåret i sin berättelse genom att först – genom formuleringen (*va*) *di tre* – upprepa slutfasen av det bidrag som föregick *se*-TKE:n, och sedan fortsätta berättelsen från denna punkt. Detta innebär att han genom de båda prosodiskt separerade bidragen på rad 3 retrokonstruerar *se*-TKE:n som en inskjuten parentes i en sammanhållen berättelse. *Se*-TKE:n är inte alls innehållsligt oviktig – den refererar ett mycket betydelsefullt händelseförlopp under den tidsperiod som berättelsen skildrar – men det känns ändå rätt naturligt att talaren tilldelar TKE:n status av en sorts sidokommentar eftersom lyssnaren torde ha kunnat förstå vad som förklarade ”tanternas” närvaro även om talaren inte hade explicitgjort informationen.

Eftersom den förklarande funktionen är den klart mest frekvent förekommande bland *se*-replikerna kunde mycket väl fler exempel ha återgivits och diskuterats här, men jag avstår av utrymmesskäl, och riktar i stället ljuset mot andra användningar av *se* som jag har kunnat urskilja i korpusen.

7.2 Andra initiala *se*

7.2.1 Sagespersonernas bruk

Ett initialt *se* ingår relativt ofta i en TKE som initierar en ny topik eller ett nytt kommunikativt projekt, vilket inte alls gäller för *se* i final position. Cirka en fjärdedel av beläggen på initial placering kan föras till denna kategori, medan inte en enda final instans hamnar här.

Exempel (14) föregås av att sagespersonen har berättat om en kvinna som hembrände sprit och hade många kunder. Hon sålde s.k. ren sprit som kunderna sedan kunde späda ut med vatten.

(14) (Kisa 1959c; fil 1; 15:15)

01 S: när di brände't de va Ren sprit.=
 02 I: a: dä ä klart.
 03 (.)
 04 I/B: a: visst.
 05 S: .hh **si** dä va bare e(tt) (.) ett Rö:r (0,5)
 06 ifrån gryta (1,1) ((fortsätter beskrivningen
 07 av hur anordningen såg ut))

Som jag tolkar sagespersonens replik på rad 1 – där han bl.a. upprepar sitt eget tidigare uttryck *Ren sprit* – framför han budskapet att allt brännvin som hembrändes i trakten förr i tiden, alltså inte bara den omtalade kvinnans, utgjordes av ren sprit. Efter bekräftande uppbackningar från intervjuaren och eventuellt även från B(isittaren) (rad 2 och 4), fortsätter sagespersonen att tala om hembränning (med början på rad 5), men perspektivet är nu ett annat och helt nytt. Det

handlar inte om hembrännerskan och inte om spritens alkoholstyrka, utan nu är det hembränningsapparaten som beskrivs. *Si*-yttrandet initierar således en ny deltopik, som tydligt avviker från de föregående, inom den övergripande topiken hembränning.

Likheten med förklarande *se*-TKE:er är påtaglig. Också i dessa fall sker ju en sorts topikbyte; t.ex. kan talaren övergå från att framföra den ”egentliga” berättelsen till att framlägga bakgrundsinformation som underlättar förståelsen av densamma (som i (13)). En viktig skillnad är emellertid att topikbytena som avhandlas i detta avsnitt är mer varaktiga än då en enskilda förklarande TKE produceras; en topikinitierande *se*-TKE inleder så att säga en ny fas i samtalet. Vidare är skiftet i ämne och fokus ofta kraftigare än då en typisk förklarande replik levereras.

Här följer ytterligare ett exempel (15) på hur *se* bidrar till att verkställa ett sådant tydligt topikskifte. På uppmaning från bisittaren börjar sagespersonen på rad 1 berätta om roliga saker som man gjorde på lördagarna förr i tiden.

(15) (Horn 1959; fil 2; 12:23)

01 S: vi danste mä flickera utpå: (0,5) utpå: lansväga,
 02 (0,7) se¹⁷ va så dammen Rök, (.) .h >a se på< den
 03 tin då hade di:: (0,3) di begangde inga öh:: ja
 04 nånn liten undertjol, °dä kan () hända att
 05 di ha:r, ° ((fortsätter att berätta hur
 06 kvinnorna var klädda))

Som ett första exempel på lördagsnöje (som i slutändan visar sig bli det enda) nämner sagespersonen dans *mä flickera utpå lansväga* (rad 1). Det verkar vara så att omnämmandet av detta nöje ger honom en minnesbild av dansen som föranleder honom att först berätta (på rad 2) att aktiviteten fick dammet att ryka (på vägen) och sedan genast (på samma rad) börja redogöra för hur ”flickorna”, och då inte enbart de som dansade på landsvägen får man anta, var klädda på den här tiden. Detta ganska kraftiga ämnesbyte – från att på begäran berätta om en aktivitet (som var ett lördagsnöje) till att på eget initiativ göra detsamma om ett klädesskick (som egentligen inte har någon direkt anknytning till den nämnda aktiviteten) – signaleras genom uttrycket *a se*, som är initialt placerat i den nya samtalsfasen.

Den tredje mest frekventa funktionen – efter den förklarande och den topikskiftande användningen – hos ett yttrande med ett initialt *se* är att besvara en fråga ställd av samtalspartnern. Till denna kategori kan 13 (av 72) belägg föras. Återigen är det så att inget yttrande med ett finalt *se* i min korpus används på motsvarande sätt.

Kännetecknande för dessa svarsyttranden är att *se* föregås av en responsiv (tio belägg), men det finns även ett exempel på att det i stället är *men* som kommer initialt, och i två fall står *se* ensamt (och därför absolut initialt) i kontextualiseringsfasen. Att många svarsyttranden inleds av en responsiv är förstås inte oväntat. Men man bör vara uppmärksam på att det ändå inte alltid handlar om att det är en ja/nej-fråga som besvaras med hjälp av konstruktionen

¹⁷ Jag är inte klar över om detta ord, uttalat med kort vokal, ska förstås som ett belägg på diskursmarkören *se*, om det i stället handlar om en felsägning av *de*, eller om det kanske utgör en reducerad variant av *så de*. På grund av denna osäkerhet har jag valt att exkludera den aktuella TKE:n (*se va så dammen Rök*) från min korpus.

[responsiv+se], vilket illustreras av (5) ovan, där *joo si* inleder svaret på frågan *va va dä [dröptja] för nått* (se även not 11).

Ytterligare ett exempel på ett svar med ett *se* i den initiala kontextualiseringsfasen ges i (16). Kontexten är att sagespersonen och bisittaren en bra stund har diskuterat diverse olika saker som rör förhållanden förr i tiden vid gården som sagespersonen bor på och äger. Intervjuarens fråga som inleder utdraget initierar en ny aspekt av detta övergripande ämne.

(16) (Kisa 1959a; fil 1; 15:57)

01 I: hur dann joL >e de häruppe?<
 02 (0,6)
 03 S: ja: **si** dä ä många sörter, .hh här åt sjön te,
 04 .hh (.) >för sjön han jick änna< ((övergår till att
 05 beskriva sjön, vilket strax därefter leder till en
 06 diskussion mellan S och B om fiske))

Intervjuaren ställer på rad 1 en fråga om hur (odlings)jorden är *häruppe*, där det är oklart för mig om uttrycket syftar specifikt på sagespersonens gård eller på ett större område än så. Sagespersonen levererar på rad 3 ett *ja si*-inlett, vagt svar på denna fråga. Det kan måhända förefalla vara något oväntat att svaret inte vidareutvecklas (preciseras) – han börjar beskriva en sjö (se rad 4–6) i stället för att lägga ut texten om jordarna – men det spelar självfallet ingen roll för analysen av (*ja*) *si* som en resurs för att inleda ett svar på en fråga.

Som frågor har jag i detta sammanhang valt att karakterisera även ett par instanser där en replik från intervjuaren inte är lexikosyntaktiskt utformad som en direkt fråga men där kontexten ändå gör det tydligt att han strävar efter att få fram en viss typ av respons från sin samtalspartner. Exempel (17) ger mer kött på benen. Utdraget är hämtat från samma diskussion som (11) ovan är; samtalsämnet är alltså vinternotfiske; i synnerhet avhandlas dialektala termer som har med detta att göra.

(17) (Västra Ed 1950; fil 10; 1:48)

01 I: va hade di fö namn på vaka(r) >(när di di)<
 02 vände nota då?
 03 (0,3)
 04 S: ja dä va inte, (0,2) dä kunne (sju)- dä kunne:
 05 vare vari veh:: (.) eh: vä:
 06 (.) vilke vak såm helst.
 07 (0,3)
 08 I: jassåç
 09 (0,3)
 10 S: **si** dä va på linjen däç
 11 (.)
 12 I: **se** först jick di ju ut ifrånç (0,8) ifrån nersätetç
 13 (0,5)
 14 S: ja:?=
 15 I: =u:t eh: rakt ut mot sjön, å
 16 [s(enn) vände di mot [lā(nn)ç
 17 S: [jaa? [så vän'di.
 18 (0,2)
 19 I: så där di >vännen mena ja,
 20 dä brukar di iblann [ha namn påç]
 21 S: [m e : :]: n va:
 22 (2,3)

- 23 S: °dä va bestämt någe nam[n (dä:)]°
 24 I: [å så likadant när di
 25 går in mot eh (.)
 26 äppl(äck)e[t (va)?]
 27 S: [+ja+ **si**] dä va låcksa dä;
 28 (0,5)
 29 ((låcksa upprepas, först av I, sedan av S))

Intervjuaren ställer en fråga om en fackterm (rad 1–2), vilken sagespersonen ger ett tvådelat svar på (rad 4–6 och 10), där den senare delen är *si*-inledd och förefaller att fungera som ett förtydligande av den förra delen. Därefter börjar intervjuaren på rad 12 – också i detta fall genom ett *se*-inlett bidrag (som jag återkommer till i nästföljande avsnitt) – beskriva en sorts vändpunkt vid vinternotfiske. Projektet fullföljs sedan på rad 15–16 och 19–20. Med tanke på kontexten är det uppenbart att han strävar efter att få sagespersonen att benämna denna vändpunkt, vilken benämning han förmodligen själv är bekant med sedan tidigare. Det är också tydligt att sagespersonen sedan söker efter denna term men att han inte lyckas komma på den (se rad 21–23). Efter att ha väntat ut sagespersonen ett tag (se rad 22–23) går dock intervjuaren vidare i samtalet genom att återigen göra ett försök att beskriva en specifik företeelse i syfte att få samtalspartnern att benämna den (rad 24–26). Och denna gång är metoden framgångsrik: sagespersonen producerar den dialektala facktermen *låcksa* i ett (överlappande) bidrag inlett av *ja si* (rad 27). Yttrandet är alltså direkt responsivt på intervjuarens replik, även om den senare inte är tydligt utformad som en fråga utan i stället fungerar som ett mer ”indirekt” sätt att ”locka fram” en specifik term ur sagespersonen.¹⁸

Bland beläggen på de övriga användningar av *se* som sagespersoner uppvisar återfinns endast ströexempel på initial placering av markören, och jag avstår därför från att beskriva dem i detta avsnitt. För flertalet av dessa användningar finns betydligt fler belägg på final placering. Dessa presenteras därför i avsnitt 7.3 nedan.

Ett sätt att sammanfatta sagespersonernas bruk av initiala *se* är att framhålla att dessa ofta följs av en kontribution som representerar någonting ”nytt” i diskursen – en helt ny topik eller en förklaring av något som talaren själv just sagt, där det senare ju fungerar som en sorts sidospår till talarens huvudsakliga aktivitet, dvs. hans redogörelse eller berättelse. Vi får anta att en funktion hos det enskilda elementet *se* i fall som dessa är att signalera till mottagarna att något ”nytt” är eller åtminstone kan vara att vänta; diskursmarkören flaggar för att den just påbörjade TKE:n inte utgör en innehållslig direkt fortsättning av och/eller utför samma typ av socio-pragmatiska handling som det närmast föregående bidraget. Den ytterligare användning av ett initialt *se* som åtminstone är någorlunda frekvent förekommande i materialet är att inleda ett svar på en fråga. Här tycks det mig vanskeligare att uttala mig om vad diskursmarkören som sådan egentligen tillför repliken. Men det förefaller intuitivt ändå vara rimligt att markören har en interpersonell, appellerande funktionspotential (se även Lindström 2008:111) – och att den därför kanske gärna inkorporeras i en replik som är särskilt tydligt riktad till en eller flera specifika personer, såsom t.ex. ett svar är (se även avsnitt 8 nedan).

¹⁸ Längre diskussioner av sekvenser där en dialektintervjuare på olika vis försöker få en sagesperson att producera en specifik traditionellt lokaldialektal benämning på en viss företeelse finns i Bockgård 2010b:90 ff., 2010c.

7.2.2 Övriga deltagares bruk

Det förekommer i mitt material att en person som agerar intervjuare eller bisittare producerar ett *se*. Som tidigare nämnts har jag sammanlagt sju belägg på detta, samtliga i initial position. Tre av dessa är producerade av två olika intervjuare, i två olika inspelningar. De resterande produceras av bisittaren i en och samma inspelning.

I ett av intervjuarbeläggen ingår *se* i vad man skulle kunna kalla för en responsiv kommentar; sagespersonen har sagt någonting som intervjuaren inte bara kvitterar utan ger en mer utbyggd och innehållsrik respons på. Belägget återges i (18). Sagespersonen berättar här i negativa ordalag om sin militärtjänstgöring (jfr (9)). Han har just sagt att man fick (underförstått endast) åtta kronor i månaden i ekonomisk ersättning och att av dessa skulle tio öre gå till hårklippning. (Efter utdraget nämner han att ytterligare tjugo öre av ersättningen automatiskt drogs av för andra ändamål.)

(18) (Björnsäter 1955; fil 1; 0:20)

01 S: å jorde en inte dä: så fick en je tie öre i alle fall;
 02 (0,9)
 03 I: **si** dä va no(ga [dä])
 04 S: [ja]::, tie öre skull di h**se**. (.) huh
 05 (.) [eh för den här.
 06 I: [°°(a)°°

På rad 1 förtydligar sagespersonen det han just sagt genom att framhålla att man inte kunde komma undan hårklippningsavgiften – det hjälpte inte att avstå från att klippa sig. Efter en paus ger intervjuaren en satsformad, *si*-inledd respons på denna information (rad 3). Han demonstrerar härigenom att han har hängt med i sagespersonens berättelse, och jag uppfattar även bidraget som empatiskt, att det uttrycker förståelse för att sagespersonen hade hårda villkor under sin militära grundutbildning. Vidare tycks mig själva ordet *si* fungera som en förstärkningsmarkör som, tillsammans med det finaldubblade *dä* som sannolikt produceras, ger emfas åt den solidariserande handling som intervjuaren utför. Sagespersonens finala *se* i den därpå följande repliken (rad 4) återkommer jag till i nästföljande avsnitt.

Ett annat intervjuarbelägg återfinns i (19). Här figurerar *se* i en replik som har en tydligt frågande funktion. Det är värt att lyfta fram att ingen av sagespersonernas alla diskursmarkörer återfinns i en sådan typ av replik.

(19 – tidigare återgivet som 11) [Samtalsämnet är vinternotfiske. S redogör för vad *krokarna* hade för uppgift. Han har tidigare nämnt *träförarn*.] (Västra Ed 1950; fil 9; 3:14)

01 S: te ta: (.) öh: te [ta tre(t) tirätta me i vaka,
 02 I: [för uppjift?
 03 (0,4)
 04 I: (j)aha:?
 05 (0,3)
 06 S: **si** hällans kunn di aldri få åpp toga?
 07 (0,3)
 08 I: °nää, °
 09 (1,1)
 10 I: **se**:, den hä träförarn, (0,2) va (.) va jorde han för nått

Vad intervjuaren gör på utdragets sista rad är att han reaktualiserar en referent (träföraren) som inte är diskursivt aktuell just för tillfället men som har omnämnts en liten stund tidigare. Markören *se* signalerar alltså ett topikalt skifte (från krokarna till träföraren). Metoden att placera en ny(gammal) referent som introduceras i just en initial dislokation är typisk för topikala skiften (Lindholm & Lindström 2004, Lindström 2008:216 ff.). Om man ska vara noga, får man nog säga att ordet *se* snarare används för att annonsera att någonting ”nytt” är på väg att levereras till diskursen – en ny referent – än att det utgör en bärande del av själva frågehandlingen. Denna handling verkställs i stället i viss mån av dislokationen men först och främst av den efterföljande kontributionen, *va jorde han [träföraren] för nått*.

Det tredje och sista intervjuarbelägget återfinns i det långa ex. (17) ovan (rad 12), hämtat från samma fiskediskussion som (19). Denna *se*-TKE analyserar jag som i grunden responsiv; den går att förstå som en sorts kommentar till det som sagespersonen just har sagt. Samtidigt finns det anledning att upprepa att *se*-TKE:n tillsammans med de efterföljande bidragen från samma talare (rad 15–16 och 19–20) har funktionen att få sagespersonen att uttala en specifik dialektal term. Intervjuarens *se*-replik kan därför – åtminstone retroaktivt – också förstås som inledningen av en (indirekt) fråga (av en typ som en sagesperson sannolikt aldrig skulle ställa till en intervjuare). Belägget påminner därigenom om samma intervjuares *se* i (19).

Om man jämför intervjuarnas belägg med bisittarens finns det både tydliga likheter och skillnader. En likhet är att också två av bisittarens instanser fungerar som en tydlig respons på något som sagespersonen har sagt. En skillnad är att bisittaren i sina samtliga fyra *se*-TKE:er framlägger helt ny, tidigare outtalad information. Motsvarande gäller endast för ett av intervjuarbeläggen: det i (17).¹⁹ Denna skillnad torde bl.a. avspegla att bisittaren känner till den aktuella inspelningsorten bättre än förmodligen någon intervjuare gör i sin respektive inspelning.

Ett av bisittarens båda responsiva *si* återges och analyseras närmast nedan (20). Sekvensen föregås av att bisittaren säger att han väl känner till sagespersonens släkt, vilket föranleder sagespersonen att fälla kommentaren att ett tag var *alle kusiner*. Jag förstår inte exakt vad *alle* syftar på här, men det spelar inte så stor roll. Vad som sedan sker i samtalet är i alla fall att bisittaren starkt bekräftar sagespersonens påstående och därefter exemplifierar ett par sådana släktrationer. I sin därpå följande tur säger sagespersonen att det som bisittaren har sagt troligen stämmer. Bisittarens replik som inleder utdraget fungerar som ett understrykande av att dessa egna tidigare påståenden verkligen är sanna.

(20) (Kisa 1959a; fil 1; 12:34)

01 B: ja de va di [allihop.
02 S: [°(j)a:,° .hh ja **si-** (.)
03 jo **si** dä va Västergårn, (0,2) den (.
04 dä no inte eh (.) vatt så långsamt.
05 (0,7)
06 B: nä: **si:** (0,3) dä taleh: (0,2) eh:
07 gamle Anders Johan åm här.
08 (0,5)
09 ((S återtar ämnet genom att fortsätta tala
10 om Västergårn))

¹⁹ ”Träföraren” i (19) är som nämnts en nygammal referent som intervjuaren till yttermera visso inte hävdar att han har någon egen kunskap om.

Det är alltså bisittarens bidrag på rad 6–7 som gör exemplet relevant att återge här, men jag ska ändå säga några ord om sagespersonens *ja si*- (rad 2) som repareras till *jo si* (rad 3). Hela repliken på rad 2–4 är svårtolkad, men det är möjligt att också den kan förstås som ett responsivt bidrag, men i så fall av ett relativt diffust slag. Jag uppfattar inte *si*-repliken som en respons på specifikt bisittarens tur på rad 1, utan som ett bidrag till hela diskussionen om nära släktskap mellan grannarna förr i tiden, ett bidrag som möjligen förtydligar (preciserar) det som hittills har sagts.

Repliken på rad 6–7 däremot utgör en respons på specifikt den närmast föregående turen, vilket nog framgår ännu tydligare om man lyssnar på exemplet. Som nämns i föregående stycke fungerar detta bidrag från sagespersonen dock inte som en fråga; han presenterar förvisso ny information, men gör detta på ett sådant sätt att han inte tydligt söker efter en bekräftelse från bisittaren på det han har sagt. Bisittaren å sin sida använder *nä si* för att ta turen efter en kort paus, i ett läge där han således inte är explicit adresserad, men där han likafullt är en relevant och sannolikt till och med förväntad talare i och med att det är han och sagespersonen, men inte intervjuaren, som har kunskaper i ämnet och hittills har utvecklat topiken gemensamt.

Om vi fokuserar hela episoden från vilken utdraget är hämtat, visar den hur sagespersonen och bisittaren kan samberätta om ett ämne – i detta fall om tidigare grannars många och nära släktband till varandra. Ett motsvarande samberättande mellan en sagesperson och en intervjuare förekommer ytterst sällan i korpusen.

Bisittarens båda icke-responsiva *se*-belägg återfinns i samma episod. Beläggen återges i (21). Samtalsämnet är här begravnings seder förr i tiden. Bisittaren tar aktiv del även i denna diskussion. Han nämner bl.a. namnet på en man som uppges ha sagt en rolig sak om begravingar. Efter en kort diskussion konstaterar bisittaren och sagespersonen att den senare inte känner till denna man. Därefter sker följande:

(21) (Kisa 1959a; fil 1; 32:05)

```

01  B:  (   dä) där dä tjänner du nog inte te [så mycke.]
02  S:                                     [  n ä : ]: [:,
03  B:                                     [nä.
04      (1,0)
05  B:  se han sa dä att (0,6) att se föRR i tin sa an,
06      .hh då höll di ordentlie kala[s, >när de va<=
07  S:                                     [°°huh hh°°
08  B:  =begrävning, .hh men nu för tin, >nu förstår a mä
09      inte< på't sa an, nu begraver di i kaffe.
10      ((gemensamt skratt, som nog även I deltar i))

```

Efter att bisittaren och sagespersonen på rad 1–3 återigen har konstaterat att mannen, och därför också hans utsagor, är obekant(a) för sagespersonen uppstår en sekunds paus (rad 4). Därefter tar bisittaren på rad 5 ett initiativ som får igång interaktionen igen, genom att han återvänder till det egentliga huvudspåret i samtalet: mannens (ännu inte återgivna) yttrande om begravingar. Först producerar bisittaren en *se*-inledd anföringsats: *se han sa dä (att)*. Strax därefter kommer ytterligare ett *se*, som snarare verkar tillhöra (inleda) det ”roliga” citat som bisittaren producerar än dess nyssnämnda anföringsats. Det förra *se*:et fungerar som en

topikskiftesmarkör, medan det senares funktion är svårbestämd; det är bl.a. det enda (möjliga) exemplet jag har på ett *se* i en anföring.²⁰

Som framställningen ovan visar finns det påfallande likheter mellan sagespersonernas, intervjuarnas och bisittarens repliker innehållande ett (initialt) *se*. Samtliga tre deltagarkategorier använder ofta *se* i en responsiv tur eller för att annonsera ett (temporärt eller varaktigt) topik- och/eller fokusskifte. Samtidigt menar jag dock att bruket av diskursmarkören avspeglar de skilda samtalsroller och sakkunskaper om de avhandlade topikerna som deltagarkategorierna typiskt har. *Se* har en viss funktionell potential som samtalsdeltagare kan utnyttja för olika ändamål, med utgångspunkt i sina kommunikativa roller, sina syften med interaktionen, sina sakkunskaper, samt kontexten i övrigt.

7.3 Andra finala *se*

Som jag påpekar ovan ingår de flesta finala *se* i en förklarande eller förtydligande TKE. Vid sidan av denna redan beskrivna användning av markören bildas den klart största kategorin som jag har urskilt av repliker som i vid mening upprepar något som tidigare sagts. Det kan vara ett tidigare bidrags innehåll eller budskap som upprepas. Det kan även handla om att vissa centrala ord återanvänds för att uttrycka ett annat budskap och utföra en helt annan handling än ursprungsrepliken gjorde. Hela 17 (av totalt 35) finala belägg har jag valt att föra till upprepningsskategorin, vilket kan kontrasteras mot att endast 2 (av 72) initiala markörer förekommer i en tydligt upprepande tur. Vidare är det i ungefär två tredjedelar av fallen ett eget tidigare bidrag som ”upprepas”, i de resterande en samtalspartners.

Som framgår av föregående stycke betraktar jag inte upprepning av ett yttrande som en sociopragmatisk funktion i sig, utan klassificeringen relaterar till att *se*-TKE:n figurerar i en viss sorts lokal, sekventiell kontext. Vilken pragmatisk funktion en enskild upprepande *se*-TKE har beror bl.a. på kontextens övriga egenskaper samt på prosodin. Nedan exemplifieras och diskuteras några olika funktioner som ett upprepande yttrande kan ha (se även nästföljande avsnitt).

Ett upprepningsbelägg finns i (18) i föregående avsnitt, där sagespersonen på rad 4 i något modifierad form upprepar sitt eget tidigare påstående på rad 1 att han under sin militärutbildning tvingades betala tio öre i månaden för hårklippning. Här kan man tänka sig att *se*-TKE:n både understryker det egna – anmärkningsvärda – påståendet och bekräftar samtalspartners responsiva kommentar på rad 3.

I den episod som nästa upprepningsexempel (22) är hämtat från berättar sagespersonen att han från början använde hästkärra då han åkte runt och sålde fisk, men att han så småningom skaffade bil (se även (13)), som en följd av att han en gång mötte en person på vägen som körde en fiskbil. Det är efterspelet till denna händelse som han anspelar på i exemplets första tur.

(22) (Västra Ed 1969; fil 2; 14:15)

01 S: detta du sa ja åt brorsan (ska) hädanefters bliva
02 min: musik sa ja, (0,3) men eh, >dä jick inte

²⁰ Man kan alternativt tänka sig att det andra *se*:et ändå tillhör anföringssatsen, och att det i så fall är den första diskursmarkören som (tillsammans med *att*) ”upprepas” av talaren, som en sorts reparation efter den turinternta pausen.

På rad 2–3 ställer intervjuaren en sorts uppföljande ja/nej-fråga till det som sagespersonen just har sagt om rågsådd. Sagespersonen ger en nekande respons (rad 5). Efter en kort kvittering från intervjuaren (rad 6), som möjligen även har en viss ifrågasättande klang, kan sagespersonen sägas upprepa och förstärka denna avvisande handling med hjälp av en annan, *si*-avslutad, formulering: *dä ha'nte hört si* (rad 7). Eventuellt kan denna senare replik sägas vara inte bara förstärkande utan även reparerande – den nya formuleringen är kanske ”bättre” än ursprungsformuleringen i den meningen att talaren använder samma verb som frågeställaren (*hört*) och därigenom uttryckligen svarar på den fråga som han har fått.

Sagespersonens *si*-bidrag följs av en ny fråga från intervjuaren (rad 10), där han undrar om ytterligare en annan gröda, lin, hade ett uttalat fast datum för sådd förr i tiden i trakten. Och återigen möts han av en nekande, och utbyggd, respons från sagespersonen (rad 11–12). Den senare delen av denna respons överlappas av ett bidrag från intervjuaren (rad 13), där han presenterar ett eget förslag till en orsak till att man inte diskuterade tidpunkter för linsådd – nämligen att man över huvud taget inte odlade lin i trakten. Förslaget gör en bekräftande eller avvisande respons från den bättre vetande samtalspartnern relevant, och det bemöts också av en hastigt startad, överlappande replik där sagespersonen bekräftar att man inte bedrev linsodling (rad 14–15). Den första TKE:n i denna replik – *nä odlades inte här si* – upprepar de väsentligaste delarna av den replik från intervjuaren som den delvis överlappar, varefter den alltså avslutas med ett (volymsvagt) *si*.

Naturligtvis har den *si*-försedda TKE:n även en förklarande funktion; sagespersonen använder en upprepning av sin samtalspartners formulering som en resurs för att förklara sin egen närmast föregående replik – dvs. förklara varför man inte hade talesätt om linsådd. Att sagespersonens båda repliker på rad 11–12 respektive 14–15 fällt så nära varandra i tiden är en sak som talar för att talaren kanske snarare fortsätter sitt tidigare svar än börjar ett nytt (på intervjuarens nya, ”mellanliggande” replik på rad 13). Denna tolkning innebär dock inte på något vis att han måste vara omedveten om intervjuarens nästan helt överlappade replik; att han använder samma formulering som sin samtalspartner talar i själva verket starkt för att han registrerar och tar intryck av repliken. För detta talar också utformningen av den TKE som avslutar turen: *nä dä jord'inte*. Det verkar som om denna TKE är att förstå som ett ”andra svar”, dvs. som ett direkt svar på den fråga från samtalspartnern som sagespersonen förmodligen har uppmärksammat men dock överlappat i och med att han valde att bygga ut sitt svar på den första frågan.

Förklaringar och upprepningar av olika slag utgör alltså kvantitativt sett de två klart dominerande användningsområdena för TKE:er med en final markör i min korpus. Den enda användning härutöver som kan hävda sig någorlunda väl är den som jag har valt att ge benämningen ”del av berättelse” (fem belägg). Vad jag avser med denna något diffusa benämning är att *se*-TKE:n fungerar som en integrerad del av vad man kanske skulle kunna kalla huvudspåret i en berättelse eller redogörelse; till skillnad från vad som gäller för de förklarande instanserna utgör TKE:n alltså inte ett sidospår. Till skillnad från vad som gäller för de topikskiftande instanserna (med ett initialt placerat *se*) ansluter sig TKE:n ämnesmässigt tätt till talarens närmast föregående bidrag; och till skillnad från vad som gäller för de upprepande instanserna bidrar TKE:n med ny, tidigare outtalad information som är väsentlig för utförandet av det kommunikativa projektet. Det måste dock sägas att samtliga gränser gentemot de andra användningarna är allt annat än lättdragna. Det ska vidare nämnas att även initiala belägg har först till kategorin del av berättelse, fast endast i två fall.

Närmast nedan återger jag ett av exemplen på en TKE med ett finalt *se* som utgör ”en del av en berättelse”. Sagespersonen befinner sig här mitt i en mycket utförlig redogörelse för hur man byggde hus förr i tiden (jfr (2), (4) och (8)).

(24) (Ukna 1969; fil 1; 8:37)

01 S: ner i unnerståcken, ((glatt)) .hh[h
 02 I: [ja:?
 03 S: å feck bårre ner li(te) senn Röck en åpp,
 04 unna fö unna av k_utten **se**, (ann[ars),
 05 I: [ja:?
 06 S: men=eh () kastar ju åpp då först,
 07 ((fortsätter sin redogörelse))

Här betraktar jag således *se*-TKE:n, *senn Röck en åpp unna fö unna av k_utten* (’kutterspånen?’) *se*, som en fullt integrerad del av redogörelsens huvudspår; yttrandet verkställer inte något tydligt topikal skifte men bidrar med ny information som utgör en väsentlig del av redogörelsen.

8. Sammanfattning och diskussion

Diskursmarkören *se* (i en majoritet av fallen realiserad som *sɛ*) förekommer i mitt dialektintervjumaterial från södra Östergötland och nordöstra Småland i tre olika syntaktiska positioner. Klart vanligast är att den står initialt i en TKE, dvs. före kontributionen. Det är också relativt vanligt att den är placerad finalt, efter kontributionen. Endast ett *se* har analyserats som medialt, alltså som att det återfinns mitt i en kontribution.

Vad gäller de prosodiska mönstren i materialet är det två saker som bör framhållas. För det första att alla *se* är icke-prominenta. För det andra att diskursmarkören oftast är prosodiskt integrerad med kontributionen. Sammantaget indikerar detta – i synnerhet om man även beaktar den rikliga förekomsten av markören i materialet överlag – att turkonstruktionsmetoden att placera ett *se* initialt eller finalt i ett yttrande är i hög grad rutiniserad.

Om vi i stället fokuserar hela *se*-TKE:er kan bruket av sådana i mitt material sammanfattas på det sätt som tablå 1 visar. Enkla och dubbla parenteser markerar att en viss användning är sällsynt respektive mycket sällsynt, men ändå förekommer. Tablån återger dock endast de mest frekventa användningarna; det finns några få belägg i min korpus, t.ex. bland dem som inte produceras av en sagesperson utan av en intervjuare eller bisittare, som inte passar så bra in i någon av dessa kategorier. Det bör även understrykas att det är just äldre dialektintervjuer som har undersökts; en annan typ av material hade kunnat ge upphov till ett något annorlunda mönster.

Funktion/sekventiell kontext	Initialt <i>se</i>	Finalt <i>se</i>
Förklaring	+	+
Topikskifte	+	-
Svar på fråga	+	-
”Upprepning” av tidigare bidrag	((+))	+
”Del av berättelse”	((+))	(+)

Tablå 1. Sammanfattande beskrivning av användningen av *se*-TKE:er i materialet.

Se-yttrandenans huvudfunktion, åtminstone kvantitativt sett, är att förklara något som talaren själv just har sagt. Med utgångspunkt i tidigare forskning är detta mönster i mitt material inte särdeles förvånande. Funktionen nämns i SAOB (S 1457, 1498) och av Ivars (2010:179). Dock kan man notera att SAOB karakteriserar funktionen som att den gäller exklusivt för fall där *se* är initialt placerad. Ivars å sin sida återger endast initiala belägg, men då jag läser texten får jag intrycket att beskrivningen gäller även för finala, även om det inte är helt tydligt. Hur som helst ger inte mitt material anledning att tro att den förklarande funktionen är mer typisk för initial än för final placering. Tidigare forskare har även framhållit att en förklarande funktion är frekvent förekommande vad gäller repliker innehållande såväl de finska och estniska svarigheterna till *se* – *kato* och *vaata* (Hakulinen & Seppänen 1992, Keevallik 2003) – som den svenska diskursmarkören *ser du* (Saari 1995, Lindström & Wide 2005, Lindström 2008, Ivars 2010).

Om vi för en stund uppmärksammar tydliga skillnader mellan bruket av initiala och finala *se*, kan vi notera att det uteslutande är repliker med en initial markör som verkställer ett tydligt och varaktigt topikalt eller aktivitetsmässigt skifte i diskursen; ett *se* i den initiala kontextualiseringsfasen kan förmodas förebåda det skifte som kontributionen verkställer. Denna användning av *se* i svenskt samtalsspråk är, såvitt jag vet, inte tidigare beskriven.²² Ivars (2010:179) skriver förvisso att *se* kan signalera ett topikbyte, men som jag tolkar framställningen är det så att *se*-yttrandet avslutar den gamla topiken i stället för att inleda den nya; strängt taget verkar alltså Ivars *se* snarare bidra till att avrunda än till att annonsera en topik (*se* vidare avsnitt 3.1 ovan, inklusive not 4). Däremot är en topikinitierande användning av en *se*-liknande diskursmarkör beskriven i estniskan: Keevallik (2003:217 ff.) framhåller att *vaata* kan inleda (och för övrigt även avsluta) en hel samtalssekvens, t.ex. en berättelse.

Ytterligare en funktion som i min korpus är exklusiv för initiala markörer är att figurera i svar på frågor. Här föregås *se* oftast av en responsiv. Om vi går till tidigare beskrivningar av *se* kan vi notera att svarsfunktionen nämns i SAOB (S 1498) och av Ivars (2010:179), där den senare framhåller att även *ser du* används på detta sätt. Vad gäller de i avsnitt 3.3 refererade forskarna som har studerat andra samtalsspråk än svenska, påpekar Hilmisdóttir & Wide (2000:105 ff.) att det isländska *sko* kan inleda en respons, medan Keevallik (2003:214 ff.) visar att det estniska *vaata* ibland förekommer i invändande (”disaligning”) yttranden.

Om vi flyttar blicken till bruket av finala *se* så finns det en yttrandekategori som i särskilt hög grad utmärker sig vid en jämförelse med initiala instanser, nämligen kategorin ”upprepning”. Det är inte helt ovanligt att en TKE som upprepar innehållet eller en formule-

²² Emellertid påpekar Lindström (2008:213) att *hördu* (*du*) och vissa andra appellerande diskurspartiklar i initial position ofta har denna funktion; *se* eller *ser du* nämns dock inte uttryckligen. Vidare framhåller Eriksson (1997:82) att *källa* ’kolla’ kan användas på detta sätt.

ring i ett tidigare yttrande – fällt av talaren själv eller av en samtalspartner – avslutas med ett *se*. Den sociopragmatiska funktionen hos detta upprepande yttrande varierar kraftigt med situationen. Men en gemensam nämnare är förstås att yttrandet är på något vis bakåtsyftande och lyfter fram någon aspekt av det tidigare sagda, samtidigt som det som lyfts fram ibland placeras i en helt annan social handlingskontext.

En i materialet överlag föga representerad kategori som dock är något mer frekvent förekommande bland de finala än bland de initiala beläggen är ”del av berättelse”. Med denna beteckning avses att *se*-TKE:n ingår i en större diskursenhet – berättelse, redogörelse etc. – och att repliken inte medför något nämnvärt topikalt eller handlingsmässigt skifte i diskursen.

Som påpekats ovan syftar kategorierna i tablå 1 snarare på hela TKE:er än på diskursmarkörerna *se* som sådana. Flera av kategorierna – i synnerhet ”upprepning” och ”del av berättelse” – handlar som sagt inte heller så mycket om en *se*-TKE:s sociopragmatiska funktion, utan beskriver primärt någon aspekt av den mikrokontext som *se*-TKE:n är situerad i. Emellertid återstår det att diskutera en viss typ av betydelser/funktioner som spelar en framträdande roll i många tidigare forskares beskrivningar av *se* och de semantisk-pragmatiskt likartade diskursmarkörer som behandlas i avsnitt 3 ovan, men som jag valt att inte lyfta fram i någon nämnvärd omfattning i min egen hittillsvarande resultatredovisning. Jag syftar på beskrivningar av funktioner som i hög grad baseras på det intryck som diskursmarkören antas göra på yttrandets mottagare, och som därför kan vara mycket svårbelagda med hjälp av en sekventiellt orienterad samtalsanalys. Som forskare får man i stället i stor utsträckning utgå från sin egen (eller en försökspersons) språkkänsla för att försöka avgöra om funktionen föreligger eller ej. Om jag tillåter mig att något förenklat sammanfatta den forskning som är relevant i sammanhanget, så handlar det om följande funktioner (se avsnitt 3 ovan för detaljer):²³ 1) väcka mottagarnas uppmärksamhet, 2) ge emfas (åt hela eller delar av yttrandet), 3) bekräfta det egna yttrandet, 4) vädja till mottagarnas förstånd/omdöme, 5) signalera förtrolighet visavi mottagarna, 6) dämpa effekten av det egna (annars bryska) yttrandet²⁴.

Det är som sagt svårt att empiriskt belägga dessa funktioner, t.ex. att *se* kan fungera som en uppmärksamhetssignal gentemot mottagarna. Likafullt är det sannolikt att just punkt 1 fångar en del av diskursmarkörens funktionspotential. Det är rimligt att tro att någon liten del av den ursprungliga betydelsen hos imperativformen *se* – en uppmaning till mottagarna att rikta blicken, eller mer allmänt sin uppmärksamhet, mot någonting – fortfarande finns kvar hos den grammatikaliserade diskursmarkören. Att så verkligen är fallet är även mitt intuitiva intryck då jag lyssnar på många *se*-belägg. Till yttermera visso kan en sekventiell analys faktiskt ge ett visst, om än indirekt, stöd för tesen. En förklarande replik utgör normalt ett centralt bidrag i den lokala, sekventiella kontexten; den är potentiellt nödvändig för att mottagarna fullt ut ska kunna förstå talarens berättelse eller redogörelse. Det vore därför naturligt om talaren uppmanar mottagarna att vara särskilt uppmärksamma på denna typ av bidrag, åtminstone under förutsättning att uppmaningen (*se*) föregår det semantisk-pragmatiskt tunga elementet (kontri-

²³ Jag avstår från att diskutera det ”mer eller mindre pleonastisk[a]” *se* som SAOB (S 1498) nämner. Denna användning kan ses som en sorts ”icke-funktion”, som är minst lika svårbelagd som de som diskuteras nedan. Till yttermera visso är det intuitivt mindre tilltalande att betrakta *se* som helt ”betydelselöst”.

²⁴ Hilmsdóttir & Wide (2000:107 ff.) nämner att det isländska *sko* (i medial position) ibland används som en garderingsmarkör, en funktion som eventuellt skulle kunna föras till denna punkt (6). Ett annat bidragande skäl till att jag väljer att inte lyfta fram den garderande användningen som en egen punkt är att *sko* förefaller vara den av de i avsnitt 3 diskuterade diskursmarkörerna som uppvisar lägst grad av likhet med det *se* som jag studerar.

butionen). Ett likartat resonemang kan föras för t.ex. topikskiftande repliker: själva ”hoppet” i topikprogressionen innebär ju i sig en sorts interaktionellt störningsmoment som skulle kunna försvåra mottagarnas förståelse av det sagda. Generellt i samtal gäller också att radikala ämnesbrott ofta markeras på en metaspråklig nivå av talaren (t.ex. med hjälp av fraser såsom *apropå ingenting* och *från det ena till det andra*). En del av elementet *se*:s funktionspotential kan förmodas vara att förvarna om och därigenom förbereda mottagarna på ett avbrott i samtalets topikmässiga progression. Sammanfattningsvis förefaller en mycket frekvent förekommande övergripande funktion hos ett initialt *se* vara att signalera till de man samtalar med att något ”utöver det vanliga” omedelbart ska/kan följa.

Jag finner det svårare att argumentera för hypotesen att ett *se* kan ge ett yttrande emfas eller fungera bekräftande – två funktioner som enligt min bedömning är närbesläktade. Visserligen är några få *se*-yttranden uppenbart emfatiska (ett exempel återges i (9)), men de allra flesta yttrandena ger inte alls ett sådant intryck. Det är också mycket svårt att belägga att det är just diskursmarkören som ger, eller ens bidrar till att ge, emfas åt ett visst bidrag. Intuitivt verkar det dock inte orimligt att *se* i sig kan fungera emfatiskt eller att elementet gärna fogas till yttrandena som är emfatiska i kraft av annat. Det tycks mig som att flera olika typer av element i ett yttrandes finala kontextualiseringsfas – såsom en responsiv, en dubbling eller just en verb-baserad diskursmarkör – kan fungera emfatiskt. Vidare uppfattar jag det som att emfashypotesen har potential att förklara förekomsten av *se* i en del fall där den ovan diskuterade uppmärksamhetsyhypotesen knappast är tillämpbar. Jag syftar då i första hand på de finala belägg som tillhör kategorierna ”upprepnig” och ”del av berättelse”. Man torde t.ex. kunna tänka sig att ett yttrande som återanvänder en formulering överlag innebär en emfasering av det sagda i jämförelse med ”originalet”. Och det är snarare i sammanhanget viktiga än oviktiga saker som man som samtalsdeltagare har anledning att upprepa eller omformulera.

Ännu mer spekulativ blir diskussionen kring huruvida punkterna 4–6 kan fånga väsentliga delar av *se*:s funktionella potential. I dessa fall kan den föreslagna funktionen beskrivas i termer av att talaren så att säga vädjar till mottagarna att förhålla sig solidariska till talaren och det sagda samt tolka det sagda på ett välvilligt sätt. Intuitivt förefaller det mig inte vara orimligt att vissa instanser av markören skulle kunna förstås som en sorts socialt smörjmedel, ett intimitetsanspråk gentemot mottagarna, men jag har inte kunnat upptäcka något konkret i materialet som ens indirekt antyder att så skulle kunna vara fallet. Den eventuella frånvaron av intimiserande *se*:n skulle dock kunna förklaras av att dialektintervjun är en samtalsgenre som kännetecknas av att deltagarna tämligen sällan agerar för att förstärka solidariteten och intimiteten mellan varandra; de flesta samtalen präglas av en saklig, lugn och vänlig ton samt av att de inblandade håller sig på ett relativt stort, respektfullt socialt avstånd från varandra (se även Bockgård 2010a, 2010b).

Jag tror att genomgången ovan har visat att mitt, och vissa andra forskares, sätt att beskriva användningen av *se* är empiriskt robustare än de som uttrycks i de sex punkterna, i och med att det utgår från handfasta, verifierbara, sekventiella mönster i bruket av diskursmarkören. Markören används bevisligen ofta i vissa specifika sekventiella miljöer – att däremot med visshet fastslå talarnas intentioner med eller den psykologiska effekten för mottagarna av ett *se*, eller ens hela *se*-yttrandena, är däremot knappast möjligt genom sekvensanalys. Emellertid kan en kartläggning av sekventiell miljö fungera som en stabil grund att stå på i samband med mer eller mindre spekulativa diskussioner kring mer psykologiskt inriktade funktionspotentialer hos ett visst uttryck.

Även om det empiriska underlaget egentligen är något för tunt för att göra en sådan jämförelse, vill jag här allra sist ändå framhålla att det förefaller finnas både likheter och skillnader mellan sagespersoners, intervjuares och bisittares bruk av *se*. Vad gäller skillnader, förekommer en *se*-TKE som en sagesperson producerar typiskt i en längre, sammanhängande redogörelse eller berättelse, vilken i sin tur typiskt fungerar som en respons på en fråga som intervjuaren (eller bisittaren) har ställt – medan intervjuarnas/bisittarens *se*-TKE:er ofta utgör eller ingår i en kort tur som är starkt responsiv till något som en sagesperson har berättat (snarare än frågat om). Med andra ord avspeglar bruket av *se* – liksom av många andra språkliga resurser – en väsentlig del av deltagarnas kommunikativa beteende i stort. Den enligt min mening viktigaste lärdomen man kan få av detta är att det visar hur stor roll valet av material för en grammatisk eller interaktionell studie kan spela för det resultat man får (se även Linell 2005). Vad jag primärt har presenterat i föreliggande text är därför hur en viss språklig resurs används specifikt av deltagare i dialektintervjuer (från en viss tid och ett visst geografiskt område). Detta innebär inte alls att de strukturella och sociopragmatiska mönstren ser helt annorlunda ut i andra kommunikativa verksamheter – med samma eller andra deltagare – men de ser däremot något annorlunda ut.

Att vissa grammatiskt relevanta aspekter av språkandet är knutna till den specifika pågående verksamheten betraktar jag dock på ett principiellt plan inte som något väsentligt problem för grammatikforskningen – vad man som forskare dock måste vara vaksam på är att den generalisering som förvisso är nödvändig i en grammatikbeskrivning inte överdrivs. Ett större problem hos grammatikforskningen torde snarare vara att de ömsesidiga sambanden mellan grammatiska mönster och kommunikativa verksamheter hittills är otillräckligt utforskade.

Material

Jag har funnit *se* i följande dialektinspelningar, som alla förvaras vid Institutet för språk och folkminnen i Uppsala.

- Bankekind (Östergötland) (inspelningsår:) 1959. CD 2955. S(agesperson): man f. 1872.
- Björnsäter (Östergötland) 1955. CD 2796 f. S: man f. 1878.
- Grebo 1958. CD 2996. S: man f. 1887.
- Grebo (Östergötland) 1959a. CD 2718. S: man f. 1875.
- Grebo 1959b. CD 2803. S: två män, båda f. 1887.
- Grebo 1959c. CD 2955. S: man f. 1872.
- Horn (Östergötland) 1959. CD 2967, 2972. S: man f. 1878.
- Hycklinge (Östergötland) 1959. CD 2719. S: man f. 1895.
- Kisa (Östergötland) 1959a. CD 2964. S: man f. 1876. B(isittare): man f. 1900.
- Kisa 1959b. CD 2719 f. S: man f. 1895. B: som ovan.
- Kisa 1959c. CD 2967. S: man f. 1871. B: som ovan.
- Kisa 1969. CD 2223 f. S: man f. 1887.
- Locknevi (Småland) 1953. CD 1205, 1208. S: kvinna f. 1907.
- S:t Anna (Östergötland) 1972. CD 2879, 2882. S: två äkta makar f. 1906 (mannen) och 1910 (kvinnan).
- Ukna (Småland) 1969. CD 10247 f. S: två män f. 1888 och 1892.
- Västra Ed (Småland) 1950. CD 1510, 1513. S: man f. 1868.
- Västra Ed 1969. CD 10246 f. S: man f. 1898.
- Västra Ed 1970. CD 2588 ff. S: kvinna f. 1901.

Litteratur

- Benson, Sven, 1969: Südschwedischer Sprachatlas. Vol. 3. Lund.
- Benson, Sven, 1982: Utskrift på olika nivåer. I: Thelander, M. (red.), Talspråksforskning i Norden. Mål – material – metoder. Lund. S. 152–163.
- Bockgård, Gustav, 2007: Syntax och prosodi vid turbytesplatser. Till beskrivningen av svenskans turtagning. I: Engdahl, E. & Londen, A.-M. (red.), Interaktion och kontext. Nio studier av svenska samtal. Lund. S. 139–183.
- Bockgård, Gustav, 2008: Transkription av dialektinspelningar. Synpunkter och förslag. I: Svenska landsmål och svenskt folkliv 2008. S. 7–42.
- Bockgård, Gustav, 2010a: Urspårat samtal. Analys av en märklig dialektinspelning. I: Folkmålsstudier 48. S. 37–76.
- Bockgård, Gustav, 2010b: Samkonstruktioner i dialektintervjuer. I: Lindholm, C. & Lindström, J. (red.), Språk och interaktion 2. (Nordica Helsingiensia 19.) Helsingfors. S. 73–101.
- Bockgård, Gustav, 2010c: Skapandet av den ideala dialektinspelningen. I: Magnusson, E. & Rogström, L. (red.), Studier i svensk språkhistoria 10. Språkhistoria – Hur och för vem? (Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 36.) Göteborg. S. 67–76.
- Bockgård, Gustav, 2010d: Omaka par. Om bristfälliga samarbeten i dialektintervjuer. I: Reinhammar, M., Fridell, S., Thelander, M. & Williams, H. (red.), Studier i svenska språkets historia 11. Förhandlingar vid Elfte sammankomsten för svenska språkets historia i Uppsala 23–24 april 2010. (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 113.) Uppsala. S. 99–107.
- Eriksson, Mats, 1997: Ungdomars berättande. En studie i struktur och interaktion. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 43.) Uppsala.
- Eriksson, Mats, 2002: Syntaxens sociala sida. En inledande diskussion av turtillägg i samtal. I: Språk och stil 11 (2001). S. 5–24.
- Ford, Cecilia E., Fox, Barbara A. & Thompson, Sandra A., 1996: Practices in the construction of turns. The “TCU” revisited. I: Ford, C. E. & Wagner, J. (red.), Interaction-Based Studies of Language (= Pragmatics 6 (3)). Antwerpen. S. 427–454.
- Forsskåhl, Mona, 2009: Konstruktioner i interaktion. *de e* som resurs i samtal. (Studier i nordisk filologi 83.) Helsingfors.
- Hakulinen, Auli & Seppänen, Eeva-Leena, 1992: Finnish *kato*: From verb to particle. I: Journal of Pragmatics 18 (6). S. 527–549.
- Hilmisdóttir, Helga & Wide, Camilla, 2000: *skeo* – en mångfunktionell diskurspartikel i isländskt ungdomsspråk. I: Kotsinas, U.-B., Stenström, A.-B. & Drange, E.-M. (red.), Ungdom, språk og identitet. Rapport fra et nettverksmøte. (Nord 1999:30.) Köpenhamn. S. 101–121.
- Holm 1989 = Pelle Holms Bevingade ord. Den klassiska citatboken reviderad av Sven Ekbo. Femtonde omarbetade upplagan. Stockholm. 1989.
- Ivars, Ann-Marie, 2006: *Se, tänk, vetja, tro*. I: Folkmålsstudier 45. S. 23–47.
- Ivars, Ann-Marie, 2010: Sydösterbottnisk syntax. (Studier i nordisk filologi 84.) Helsingfors.
- Karlsson, Susanna, 2006: Positioneringsfraser i interaktion. Syntax, prosodi och funktion. (Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 5.) Göteborg.
- Keevallik, Leelo, 2003: From Interaction to Grammar. Estonian Finite Verb Forms in Conversation. (Studia Uralica Upsaliensia 34.) Uppsala.
- Lindholm, Camilla & Lindström, Jan, 2004: Dislokationer och fristående topiker. Två annexkonstruktioner i talad svenska. I: Melander, B., Melander Marttala, U., Nyström, C., Thelander, M. & Östman, C. (red.), Svenskans beskrivning 26. Uppsala. S. 196–207.
- Lindström, Jan, 2002: Från satsschema till turschema? Förfältet i fokus. I: Språk och stil 11 (2001). S. 25–80.

- Lindström, Jan, 2008: Tur och ordning. Introduktion till svensk samtalsgrammatik. Stockholm.
- Lindström, Jan & Wide, Camilla, 2005: Tracing the origins of a set of discourse particles. Swedish particles of the type *you know*. I: Journal of Historical Pragmatics 6 (2). S. 211–236.
- Linell, Per, 2005: En dialogisk grammatik? I: Anward, J. & Nordberg, B. (red.), Samtal och grammatik. Studier i svenskt samtalsspråk. Lund. S. 231–328.
- Londen, Anne-Marie, 2000: *men inte behöver du ta Carl-Johan me dej*. Några iakttagelser av turinledande *men* i ett symötessamtal. I: Gunnarsdotter Grönberg, A., Lundqvist, A., Norén, K., Wallgren-Hemlin, B. & Wirdenäs, K. (red.), Sett och hört – en vänskrift tillägnad Kerstin Nordenstam på 65-årsdagen. Göteborg. S. 227–240.
- Nordenstam, Kerstin, 1989: Tag questions och dylika påhäng i svenska samtal. (Färsk forsk 14.) Göteborg.
- Nyman, Åsa, 1979: De etnologiska undersökningarna i Uppsala. Organisation och utveckling 1878–1978. I: Svenska landsmål och svenskt folkliv 1979. S. 72–113.
- Rietz, Johan E., 1867: Svenskt dialekt-lexikon. Ordbok öfver svenska allmoge-språket. Lund.
- Saari, Mirja, 1995: Synpunkter på svenskt språkbruk i Sverige och Finland. I: Folkmålsstudier 36. S. 75–108.
- SAG = Teleman, Ulf, Hellberg, Staffan & Andersson, Erik, 1999: Svenska Akademiens grammatik. Del 1–4. Stockholm.
- SAOB = Ordbok över svenska språket utg. av Svenska Akademien. Lund. 1898–.
- Svennevig, Jan, 2001: *Ja, jo* and *nei* initiating responses to wh-questions in Norwegian. I: Vater, H. & Letnes, O. (red.), Modality and More. (Fokus, Linguistisch-Philologische Studien.) Trier. S. 143–165.
- Wigforss, Ernst, 1918: En fornsvensk ljudlag. I: Namn och bygd 6. S. 113–128.

Transkriptionsnyckel

Vad gäller språkljudsåtergivning är mina transkriptioner i grunden gjorda i enlighet med den svenska traditionen för s.k. grov beteckning (se t.ex. Benson 1982, Bockgård 2008). I övrigt följer jag många konventioner som tillämpas inom CA och interaktionell lingvistik. Nedan finns en lista över använda symboler i mina samtalsutdrag.

se	Fetstil pekar ut diskursmarkören <i>se</i>
R	Ett bakre r (som i de inspelade dialekterna är halv vokaliskt)
L	Ett tydligt tjockt l
ô	Ett ö-haltigt å-ljud (eller en liknande vokal)
?	Markerar kraftigt stigande grundton i slutet av en prosodisk fras
¿	Markerar svagt stigande grundton i slutet av en prosodisk fras
.	Markerar tydligt sjunkande grundton i slutet av en prosodisk fras
,	Markerar relativt jämn grundton i slutet av en prosodisk fras
[Markerar var överlappande tal börjar
]	Markerar var överlappande tal slutar
(ause)	Enkla parenteser markerar att tolkningen är osäker
()	Tom parentes markerar att något sägs som inte kan uppfattas eller tolkas
((fortsätter))	Inom dubbla parenteser återges transkriptörens kommentar till eller beskrivning av något i samtalet
så/sö	Snedstreck markerar att det finns alternativa tolkningar av vad som sägs
såken	Understrykning markerar att stavelsen är starkt betonad

(0,8)	Markerar pauslängd, uttryckt i sekunder
(.)	Markerar en s.k. mikropaus, högst 0,2 sekunder lång
° °	Markerar svag volym mellan tecknen
+ +	Markerar stark volym mellan tecknen
:	Markerar tydlig förlängning av ett ljud (markerar däremot ej vanlig lång vokal eller konsonant)
> <	Markerar snabbt tal mellan tecknen
<	Markerar att talet som följer har en hastig start ("hoppas igång")
=	Markerar att två repliker följs utan paus mellan dem, eller att en och samma replik sträcker sig över två separerade transkriptionsrader
heh, hah	Markerar en "skrattpartikel"
pt	Markerar ett smackljud
.h	Markerar en hörbar inandning
h	Markerar en hörbar utandning